

ทำแท้ง

ตัดสินใจอย่างไร

ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ทำแท้ง: ตัดสินใจอย่างไร? ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา

© พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7890-29-1

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - ตุลาคม ๒๕๓๘	๕,๑๐๐ เล่ม
- มูลนิธิพุทธธรรม	๓,๕๕๐ เล่ม
- คุณหญิงยุทธี-คุณชุตินา ณะประ	๕๐๐ เล่ม
- คุณวนิดา ปวโรดม	๓๐๐ เล่ม
- คุณสมเกียรติ ปานพูนทรัพย์	๒๐๐ เล่ม
- คุณอนุศักดิ์ ปานพูนทรัพย์	๑๐๐ เล่ม
- คุณวัลย์ ธรรมจริย	๑๐๐ เล่ม
- คุณวิบูลย์ อิงคาภู	๑๐๐ เล่ม
- คุณประเสริฐวิไล ตปนียางกูร	๑๐๐ เล่ม
- คุณณรงค์ แสงรุจิเวทย์	๑๐๐ เล่ม
- คุณนิตดา หงส์วิวัฒน์	๕๐ เล่ม

ที่อยู่ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐
โทร. ๕๘๙-๙๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๙ โทรสาร ๙๕๔-๔๗๗๑

จัดจำหน่าย : บริษัท เกล็ดไทย จำกัด โทร. ๒๒๕-๙๕๓๖-๔๐

พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒
ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓-๘๘๒๕

จิตเมธี นภกนุเสส นภกพยุช
๑๐๒๒พื้นที่โครงการเมธี นภกนป็นระดมใจอก

๕๐ บาท

มูลนิธิพุทธธรรม

๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐

๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ
กราบนำสมัคร ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ที่เคารพอย่างยิ่ง

เนื่องด้วย มูลนิธิพุทธธรรมได้สังเกตเห็นถึงคุณค่าอันประมาธมิได้ในผลงานของพระ
เดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จึงมีความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานทั้งหมดที่เคยมี
การพิมพ์ไว้ ณ โอกาสต่างๆ และจัดพิมพ์ต่อไป เพื่อเป็นการเผยแพร่พระสัทธรรมของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวงกว้าง โดยจะแบ่งหนังสือดังกล่าวเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะได้
จัดส่งยังสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน หอสมุด และหน่วยราชการ เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งจะ
ได้วางจำหน่าย ณ ร้านขายหนังสือทั่วไป

ดังนั้น กระผมในนามของมูลนิธิพุทธธรรม จึงกราบขอโอกาสจากท่านเจ้าคุณอาจารย์
เพื่อจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายหญิงยุทธี ณะประ)
ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

มีที่ ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
พระญาณมุนี (หลวงพ่อธัมมชโย) เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

วัดญาณเวศกวัน
จังหวัดนครปฐม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

เจริญพร ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

อ้างถึง หนังสือของมูลนิธิพุทธธรรม ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

ตามหนังสือที่อ้างถึง ทางมูลนิธิพุทธธรรมได้แจ้งความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานของอาตมภาพ ทั้งที่เคยพิมพ์มาก่อนแล้วและจะพิมพ์ต่อไป มาจัดพิมพ์ขึ้นให้ครบทั้งหมด ดังความแจ้งแล้วนั้น อาตมภาพเห็นว่า เป็นความดำริที่ดี ทั้งในแง่ที่เป็นการประมวลผลงานทั้งหมดให้มารวมอยู่ด้วยกันเป็นที่เดียว ไม่กระจัดกระจาย และในแง่ที่เป็นแหล่งกลาง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องการเกิดความมั่นใจว่าจะหาหนังสือได้ครบถ้วน จึงขออนุโมทนากุศลเจตนาของมูลนิธิพุทธธรรมไว้ ณ ที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอาตมภาพ ถือเป็นหลักที่ได้ปฏิบัติตลอดมาว่า หนังสือของอาตมภาพ ผู้ใดจะพิมพ์เผยแพร่ก็ได้ โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น (แต่ก็ควรบอกกล่าวให้ทราบ และทำโดยสุจริต) ดังที่สถาบัน องค์การ และเอกชนต่างๆ ได้ดำเนินการพิมพ์เผยแพร่หนังสือของอาตมภาพอยู่แล้วหลายแห่ง โดยเฉพาะท่านผู้ศรัทธาที่พิมพ์แจกเป็นธรรมทานในโอกาส

สำคัญ เช่น วันเกิด พิธีมงคลสมรส และงานปลงศพ เป็นต้น อาตมภาพ ไม่ประสงค์จะยกเลิกหลักการบำเพ็ญธรรมทานที่ได้ปฏิบัติตลอดมานี้

ฉะนั้น เพื่อให้วัตถุประสงค์และหลักการทั้งของมูลนิธิพุทธธรรม และของอาตมภาพ สำเร็จผลดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงขอให้ปฏิบัติดังนี้

๑. หนังสือที่มีผู้อื่นพิมพ์เผยแพร่อยู่แล้ว โดยเฉพาะหนังสือเล่มหลักๆ ที่มีการพิมพ์อย่างเป็นประจำ เช่น พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมานุญชีวิต ที่มหาวิทยาลัยวงศกรราชวิทยาลัย พิมพ์จำหน่ายหารายได้บำรุงการศึกษาของมหาวิทยาลัย เป็นต้น ขอให้สถาบัน หรือองค์กร ตลอดจนเอกชนรายนั้นๆ เป็นผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไปตามเดิมก่อน หรือทางมูลนิธิพุทธธรรมอาจจะตกลงกับผู้จัดพิมพ์รายนั้น เพื่อให้มูลนิธิพุทธธรรมร่วมพิมพ์หนังสือเล่มนั้นๆ คู่เคียงไปด้วย แต่ทั้งนี้ การตกลงกันนั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันเผยแพร่ธรรม โดยไม่มีการจ่ายผลประโยชน์แก่กันไม่ว่าอย่างใดทั้งสิ้น

๒. ในกรณีที่มีสถาบัน องค์กร หรือเอกชนรายอื่นต้องการพิมพ์หนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งคู่เคียงกันกับมูลนิธิพุทธธรรม โดยเฉพาะหนังสือที่สถาบัน องค์กร หรือเอกชนรายนั้นมีส่วนเกี่ยวข้อง (เช่น เป็นผู้จัดรายการปาฐกถาธรรม อันเป็นที่มาของหนังสือเล่มนั้นๆ) ทางมูลนิธิพุทธธรรมก็คงยินดีให้มีการพิมพ์ได้ตามประสงค์ โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ เช่นเดียวกัน

๓. การที่ผู้ศรัทธาขอพิมพ์หนังสือธรรมะแจกในโอกาสต่างๆ เช่น งานทำบุญอายุ งานมงคลสมรส และงานปลงศพ นับว่าเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่ควรสนับสนุนอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงขอให้การพิมพ์แจกเป็นธรรมทานอย่างที่กล่าวนี้ ดำเนินต่อไปอย่างเต็มที่ตามปกติ การอนุญาต

การพิมพ์ของมูลนิธิครั้งนี้ ไม่มีผลกระทบต่อธรรมทานดังกล่าวมานั้นแต่อย่างใด

หนังสือที่อาตมาภาพเรียบเรียง มักมีการปรับปรุงหรือเพิ่มเติมเท่าที่มีโอกาส ดังนั้น เพื่อไม่ให้สูญเสียโอกาสเช่นนี้ จึงขอให้การพิมพ์หนังสือของอาตมาภาพทุกเล่มในแต่ละครั้งได้รับความเห็นชอบจากอาตมาภาพก่อน

อนึ่ง บางครั้งได้ยินข่าวว่ามีการนำหนังสือที่เป็นผลงานของอาตมาภาพไปจำหน่ายในรูปแบบต่างๆ นอกเหนือจากที่ได้แจ้งความประสงค์ซึ่งบางกรณีอาจทำให้เกิดความเสียหาย เช่น ความเข้าใจผิดเป็นต้น ดังที่มีผู้ได้พบพจนานุกรมพุทธศาสตร์ และพุทธศาสน์ ทั้งสองเล่มรวมอยู่ด้วยกันในกล่องใส่เป็นชุด โดยจำหน่ายในราคาแพง เมื่อมูลนิธิรวบรวมผลงานของอาตมาภาพมาพิมพ์ ถ้าช่วยสอดส่องพฤติกรรมเกี่ยวกับการจำหน่ายหนังสืออย่างนี้ด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ เพราะเท่ากับได้ช่วยกันรักษาวงการบำเพ็ญธรรมทานให้ดำรงอยู่ในขอบเขตแห่งกุศลกรรมสืบไป

ขอให้ความดำริอันเป็นกุศล และบุญจริยาของมูลนิธิพุทธธรรมในการจรรโลงพระพุทธศาสนานี้ จงสัมฤทธิ์ผล เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และความแผ่ขยายแห่งประโยชน์สุขของประชาชน อย่างกว้างขวางยั่งยืน ตลอดกาลนาน

ขอเจริญพร

พระธรรมปิฎก

(พระธรรมปิฎก)

ประวัติ

ของ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต หรือประยุทธ์ อารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายสำราญ และ นางซุนลี อารยางกูร ซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ ขณะมีอายุ ๑๓ ปี ที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี สอบได้นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเปรียญธรรม ๓ ถึง ๙ ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชาคุณาเคราะห์ให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานะนาคหลวง ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีน้อยคนที่จะมีความสามารถจนได้รับโอกาสเช่นนี้

ภายหลังจบการศึกษา ได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้สร้างความก้าวหน้าให้มหาวิทยาลัยทั้งด้านบริหารและวิชาการอย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาทและภาวะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นของสงฆ์ รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบัน สำหรับงานบริหารคณะสงฆ์ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรับปรุงกิจการภายในวัดจนเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วได้ยื่นหนังสือลาออกในพ.ศ. ๒๕๑๙ แต่ก็

ยังช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ตลอดมา และมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบันมากกว่า ๓๐ ปีชีวิตของท่านเต็มไปด้วยการอุทิศให้กับงานเผยแผ่พระศาสนา ช่วยชี้นำสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตน เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขสงบ โดยการใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ บนพื้นฐานของเหตุผล ข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่ความมีสันติภาพในโลกมนุษย์ เป็นการทำงานทั้งภายในและต่างประเทศทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานต่างๆ และงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ด้านเอกสารวิชาการและตำราต่างๆ นั้น ปัจจุบันท่านได้มีนิพนธ์ไว้มากกว่า ๑๕๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทย และมีภาษาต่างประเทศบ้าง ซึ่งนับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น ทุกเรื่องล้วนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการ มีความถูกต้องชัดเจนทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการทางศาสนา ตลอดจนความสมบูรณ์ของการอ้างอิง ประการสำคัญที่สุดคือเนื้อหาสาระให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมของมวลมนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของท่านต้องเพิ่มจำนวนการพิมพ์เสมอ เนื่องจากท่านมีฉันทะในการสร้างงานวิชาการเพื่อประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ท่านได้มอบลิขสิทธิ์ในการพิมพ์แบบให้เปล่าทุกครั้ง รางวัลที่ได้รับจากงานนิพนธ์ทั้งหมดก็มอบให้เป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรตลอดมา

ในด้านการเผยแผ่ต่างประเทศนั้น ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น บรรยายเรื่องพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ที่ University Museum, University of Pennsylvania ไปสอนพุทธศาสนาครั้งละ ๑ ภาคเรียนหลายครั้งที่ Swarthmore College ใน Pennsylvania เป็น Guest

Lecturer ที่ Faculty of Arts and Sciences, Harvard University เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions, Harvard University เป็น Research Fellow ที่ Faculty of Divinity, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอาราธนาพระเจ้ายะจงให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติขององค์การระดับโลกหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาธรรมเรื่อง "Buddhism and Peace" ในการประชุม The International Conference of Higher Education and the Promotion of Peace ในปีพ.ศ. ๒๕๒๙ เรื่อง "Identity of Buddhism" ในการประชุม Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His Majesty the King of Thailand ในปีพ.ศ. ๒๕๓๐ และปาฐกถาเรื่อง "Influence of Western vs. Asian Thought on Human Cultural Development" ในการประชุมปฏิบัติการพัฒนาเด็กและวัยรุ่นแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๖ และในการประชุมสภาศาสนาโลก ปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ได้จัดทำสารบรรยายเรื่อง "A Buddhist Solution for the Twenty-first Century" มอบให้ที่ประชุม เนื่องจากท่านอาพาธด้วยโรคสายเสียอวัยวะ Dr. Jim Kenney ประธานในที่ประชุมจึงได้เป็นผู้อ่านแทน

ในปัจจุบัน ชีวิตที่อุทิศต่องานพระศาสนา สังคมของมนุษยชาติของพระธรรมปิฎก มีความสงบ เรียบง่าย มีวัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญและความสนใจต่อบุคคลที่เข้าพบโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา ผิวพรรณ และเพศ เป็นพระสงฆ์ที่ให้คุณประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนา และสังคมของมวลมนุษย์อย่างหาที่เปรียบได้ยาก นับเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และมวลมนุษยโลก ได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์เป็นผู้มีวิริยะและฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญต่างๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนา

จิตใจและปัญญา และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย จึงทำให้มีบุคคลสนใจศึกษาวิจัยประวัติและแนวคิดของท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Dr. Grant Olsen จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาวิจัยประวัติของท่านในฐานะทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงสุดคนหนึ่ง กล่าวได้ว่า ท่านเป็นตัวแทนด้านสติปัญญาของประชาชาติที่ชาวโลกสามารถอ้างอิงได้ด้วยคามภูมิใจ

แม้ท่านจะทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความเป็นเลิศทางด้านวิชาการของท่าน ก็ได้ถวายปริญญาคุณวุฒิปดกติดตัมศักดิ์หลายสาขา คือ

๑. ทางด้านพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕

เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ทำความประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบได้ยาก ผลงานนิพนธ์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ การบรรยายธรรมในมหาวิทยาลัยชั้นนำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดองค์กรการบริหารของคณะสงฆ์

๒. ทางด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๕

เนื่องจากผลงานด้านการบรรยายธรรมทางพระพุทธศาสนา และผลงานนิพนธ์ของท่าน ซึ่งมหาวิทยาลัยได้นำมาเป็นหนังสือให้นักศึกษาได้เรียน

๓. ทางด้านการศึกษา จาก

- มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๐
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๓
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๗
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๘

เนื่องจากความเป็นผู้นำทางปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมของ

ประเทศ การวิเคราะห์ปัญหาทางการศึกษาของท่าน ประกอบด้วยความรู้รอบรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคม และวิทยาการในปัจจุบัน โดยไม่ละเลยแนวคิดที่มีคุณค่าของพุทธปรัชญา

๔. ทางด้านภาษาศาสตร์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑
- มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๒

เนื่องจากความสามารถเข้าใจแก่นแท้และธรรมชาติของภาษา ได้ส่งเสริมให้การประกอบภารกิจด้านการศาสนาของท่านประสบผลสำเร็จในหมู่มชนเป็นวงกว้าง ทั้งภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจเรื่องภาษาศาสตร์สังคมอย่างลึกซึ้งถึงความแตกต่างของคนทีประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนและสังคม ผลงานของท่านจึงเข้าถึงกลุ่มผู้รับได้อย่างดีทุกประเภท เพราะท่านสามารถเลือกใช้รูปแบบภาษาได้อย่างเหมาะสม หลักฐานทางรูปธรรม คือท่านได้จัดทำพจนานุกรมพุทธศาสนา เป็นฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับรางวัลอื่นๆ อีก คือได้รับพระราชทานโลรางวัล "มหิตลวราวุธสรณ์" พ.ศ. ๒๕๓๒ และรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ "สังข์เงิน" สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ล่าสุด ยูเนสโก ได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติได้รับรางวัลนี้ ซึ่งเป็นการสร้างเกียรติประวัติและชื่อเสียงให้ประเทศไทยอย่างมาก

สำคัญจึงอยู่ที่นี้

เท่าที่จำได้ คุณหมอมุขุมรา เคยปรารภเรื่องนี้ และคุณหมอกาญจนา ก็อยากให้นำมาพูดเรื่องนี้ ทีนี้ก็เลยมาพูดในงานของชุมนุมพุทธธรรม

มามนุษย์ ตั้งแต่เมื่อใด?

ถ้าจะพูดเรื่องทำแท้ง ก็ตอบนิดเดียว อาตมาก็เลยนึกว่าวันนี้มาพูดเดี่ยวเดี่ยวก็จบ เพราะว่าถ้าเริ่มจากจุดนี้ ก็ไม่มีอะไรมาก คำตอบจะดูได้ชัดจากวินัยของพระ เราเอามาเทียบได้ทันที คือพระสงฆ์มีวินัยบัญญัติข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้ามามนุษย์ละก็ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็นปาราชิกข้อหนึ่ง

พระภิกษุที่ว่ามามนุษย์ มามนุษย์ตั้งแต่เมื่อไร? ถ้าดูที่นี้แล้วก็จะเห็นว่า ทัตนะของพระพุทธรศาสนาซัดอยู่แล้ว สำหรับพระภิกษุ ตั้งแต่บวชวันแรกพอบวชเสร็จ พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไว้ว่าให้พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์

อนุศาสน์เป็นคำสอนเบื้องต้นให้พระภิกษุที่บวชใหม่รู้ว่าชีวิตของพระจะเป็นอยู่ได้อย่างไร อาศัยปัจจัยสี่อย่างไร แล้วก็บอกสิ่งที่ไม่ได้ ๔ ประการ ให้รู้ไว้ก่อน คือในขณะที่ยังไม่ได้รับการศึกษา ยังไม่มีความรู้ในธรรมวินัยว่าจะทำอะไรได้ ทำ

อะไรไม่ได้ บวชใหม่ๆ ยังไม่ทันรู้ เตี่ยจะพลาดไปเสียก่อน ฉะนั้น ก่อนจะศึกษาอะไรต่อไป ก็ให้รู้ไว้ก่อนว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรง ๔ ประการ ถ้าทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ใน ๔ ข้อนั้น เฉพาะข้อที่ ๓ มีข้อความเป็นภาษาบาลี บอกไว้ว่า

โย ภิกขุ สยจิจจ มนุสฺสสวิคคหฺม ชีวิตา โวโรเปติ อนฺตมโสคฺคฺคฺคาตฺตํ อูปาทาย, อสฺสฺมโณ โหติ อสฺสฺยปฺตฺติโย.

นี่ พระใหม่ทุกองค์จะต้องได้ยินพระอุปัชฌาย์ หรือผู้ที่พระอุปัชฌาย์มอบหมายให้บอก แปลได้ความว่า “ภิกษุใดจงใจพรากรชีวิตมนุษย์ แม้แต่เพียงทำกรรมให้ตกไป (ทำกรรมให้ตกไป หมายความว่าทำแท้งนั่นเอง) ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นศากยบุตร”

พอเริ่มบวชท่านก็บอกอย่างนี้ ฉะนั้น การทำแท้งจึงเป็นการกระทำที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ ถ้าทำแท้งก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ ขาดจากความเป็นพระภิกษุ

ข้อความที่ท่านบอกนี้ ท่านก็เอามาจากบทบัญญัติในพระวินัยอีกทีหนึ่ง ทีนี้เราก็มาย้อนหรือดูให้ลึกกลงไปถึงพระวินัย

ในพระวินัยบทบัญญัติข้อนี้ก็มีข้อความคล้ายๆ กัน เพราะว่าคำบอกอนุศาสน์นั้น ท่านก็เกือบจะลอกมาจาก

พุทธบัญญัติที่ว่าด้วยปาราชิกนั่นเอง พุทธบัญญัตินั้นมีว่า
โย ปน ภิกขุ สญฺจิจฺจ มนุสฺสวคฺคหํ ชีวิตา วโรเปยฺย,
ออยมปิ ปาราชิโก โทติ อสฺวาโส*

แปลว่า ภิกษุใดจงใจพรากชีวิตมนุษย์ ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก
หมดสิทธิอยู่ร่วมกับสงฆ์ (ไม่สามารถอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นได้อีก
ต่อไป)

เป็นอันว่าแน่นอนแล้ว และในคำบอกอนุศาสน์ ท่านก็ยัง
สรุปมาอีกให้รู้ว่า แม้แต่เพียงทำลายเด็กที่อยู่ในครรภ์ก็ไม่ได้

ที่นี้ปัญหาที่ตามมาว่า ที่ว่าทำกรรมให้ตกไป หรือทำแห่ง
นะ หมายถึงตอนไหน ตั้งแต่เมื่อไร อันนี้รู้สึกว่าเป็นจุดที่มา
โยงเข้ากับเรื่องที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร

ที่นี้ก็มาดูคำอธิบายต่อไป วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงวางบท
บัญญัติในพระวินัยนั้นก็เหมือนกับวิธีที่ปฏิบัติกันต่อมาใน
กฎหมายทั่วไป คือต้องมีความชัดเจนทางด้านถ้อยคำ มีการ
ให้คำจำกัดความคำสำคัญทุกคำ ฉะนั้น ในพระวินัยบัญญัติ
ทุกบทจะต้องมีคำจำกัดความ คำแต่ละคำมีคำจำกัดความไว้
ชัดเจน เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทนั้นๆ
เสร็จแล้ว ก็จะมีคำอธิบายต่อไปข้างล่าง

ในข้อความว่า “ภิกษุใดพรากชีวิตมนุษย์” ก็มีคำอธิบาย

* วินย.๑/๑๘๐/๑๓๗

แต่ละคำ คำว่า “ภิกษุ” หมายถึงบุคคล . . . “ชีวิตมนุษย์”
หมายถึง . . . “ปลง” หรือ “พราก” หมายถึง . . . ท่านอธิบาย
ไว้ทุกคำ นี่เป็นลักษณะของกฎหมาย เมื่อมีบทบัญญัติ ก็มีคำ
จำกัดความ

ที่บอกว่า พรากชีวิตมนุษย์นั้น ภาษาพระใช้คำว่า
มนุสฺสวคฺคหํ เราแปลง่ายๆ ว่า ชีวิตมนุษย์ ซึ่งท่านให้คำ
จำกัดความไว้ว่า ที่ชื่อว่าชีวิตมนุษย์ นั้นคืออย่างไร? ท่าน
บอกว่าได้แก่ จิตที่เป็นปฐม คือวิญญาณแรก ซึ่งปรากฏใน
กรรมมารดา จนกระทั่งถึงมรณะ ในระหว่างนี้ชื่อว่าเป็น
มนุสฺสวคฺคหํ

เป็นอันว่า ตามคำจำกัดความของ มนุสฺสวคฺคหํ ท่านถือ
ว่าเป็นชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นจิตแรกในท้องของมารดาจนถึงตาย
ที่นี้ก็มีปัญหาต่อไปว่า จิตแรก หรือ วิญญาณอันเป็นปฐม
หรือปฐมจิตนั้นคือตอนไหน

ถึงตอนนี้อรรถกถาก็อธิบายถ้อยคำและข้อความในพระ
ไตรปิฎกบ้าง ท่านบอกว่า จิตที่เป็นปฐม นั้นได้แก่ปฏิสนธิจิต
(จิตที่ปฏิสนธิ) แล้วก็อธิบายต่อไปว่า ที่ท่านแสดงไว้นี้หมายถึง
ถึงปฏิสนธิของสัตว์ที่มีขันธ ๕

ขันธ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะ

* วินย.๑/๑๘๑/๑๓๗

ฉะนั้น จิตแรกนี้ก็พร้อมด้วยอรุพขันธ์ ทั้ง ๓ คือ เวทนา สัญญา และสังขาร จุดนี้ก็ยังไม่สำคัญ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ที่นี้ ท่านบอกต่อไปว่า “กับทั้ง กลลรูป ที่เกิดพร้อมด้วย ปฐมจิตนั้น” นี่ละคำนี้ตัดลินเลย เป็นอันว่าท่านบอกไว้ครบแล้ว ทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกาย คือ

ก. ทางด้านจิตใจ หรือนามธรรม ได้แก่

๑. ปฐมจิต

๒. อรุพขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับปฐมจิตนั้น

ข. ส่วนทางด้านร่างกาย หรือรูปรธรรม ก็บอกว่า “และ กลลรูป ที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิต”

เป็นอันตัดลินได้แล้วว่าฝ่ายรูปรธรรมได้แก่ กลลรูป กลลรูปนี้คืออะไร เดียวเราจะต้องมาพิจารณาเรื่องนี้กันอีกที

แล้วท่านก็สรุปว่า “นี่แหละชื่อว่า มนุสสวิตคฺคห ที่ เป็น เบื้องแรกที่สุด” หมายความว่า จุดเริ่มแรกที่สุดของชีวิตมนุษย์ อยู่ที่นี้ แล้วก็มีคำอธิบายสรุปทำอีกว่า

“พรากรมมนุษย์จากชีวิตแม้ในเวลาที่เป็นกลลระ”^๑ นี่ชื่อว่า ทำแท้ง หรือทำกรรมให้ตกไป ฉะนั้นก็ได้ความหมายของการ ทำแท้ง หรือฆ่ามนุษย์ในครรภ์ตั้งแต่รูปเล็กที่สุดที่เป็นกลลรูป

^๑ วินย.อ.๑/๑๗๒/๔๗๕

ตกลงว่า สำหรับภิกษุนี้ชัดเจนแล้วว่า ถ้าทำลายชีวิต มนุษย์ ตั้งต้นแต่เขาอยู่ในครรภ์มารดา เป็นกลลรูป เป็นรูปที่เป็นกลลระ ก็ถือว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ ชื่อว่าทำลายชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น

กำเนิดมนุษย์ ท่านว่าไว้อย่างไร?

ต่อไปนี้ก็มาดูเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ตามความใน พระไตรปิฎกให้ชัดเจนขึ้นไปอีก ที่กล่าวไปแล้วเป็นพระวินัย คราวนี้เราไปดูในพระสุตตรบ้าง เพื่อจะโยงหาเนื้อความที่สัมพันธ์กัน ที่จะช่วยให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น มีพระสุตตรที่ตรัสถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการ ย่อมมีการหยั่งลงแห่งครรภ์”

การหยั่งลงแห่งครรภ์ หมายความว่ามีการเกิดขึ้นของ สัตว์ที่เกิดในท้องมารดา ดูพุทธพจน์ต่อไปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด มารดาบิดาร่วมกัน ๑ มารดา อยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) ๑ และคันธัพพะเข้าไปตั้งอยู่แล้ว ๑ เพราะประชุมองค์ประกอบ ๓ ประการอย่างนี้ ก็มีการก้าวลงแห่งครรภ์”^๑

^๑ ม.ม.๑๒/๕๕๒/๔๘๗

นี่ก็หมายความว่า องค์ประกอบฝ่ายมารดา กับบิดามา
ประจวบกัน ๑ และมารดาก็อยู่ในระยะที่มีไข่สุก ๑ อีกทั้งคน
ธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่ ๑ นี่เป็นจุดเริ่มต้นกำเนิดชีวิต ทีนี้ก็มี
ข้อสงสัยว่า *คันธัพพะ* คืออะไร

คันธัพพะ นี้ตามปกติที่เป็นศัพท์ทั่วไปก็แปลว่า คนธรรพ์
คนธรรพ์นี้ก็อยู่ในจำพวกเทวดาอย่างที่เข้าใจกันทั่วไป ดังที่รู้
จักกันในวงวรรณคดี เป็นพวกเทพบุตร ประเภทนักดนตรี
ตามหลักท่านจัดเป็นเทวดาชั้นต่ำ เป็นบริวารของท้าวธตรฐ
ซึ่งเป็นโลกบาลประจำทิศตะวันออก ในสวรรค์ชั้นต้น ที่เรียก
ว่าจาตุมหาราชิกาหรือท้าวโลกบาล ๔ แต่เราอย่าไปหลงกับ
ศัพท์นั้น เพราะศัพท์ต่างๆ มีความหมายได้หลายนัย ไม่ใช่ว่า
ศัพท์เดียวจะมีความหมายได้อย่างเดียว ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา
ในภาษาทั้งหลาย อย่างในภาษาไทยของเรา คำว่า ชาย
อาจหมายถึงคนผู้ชายก็ได้ หมายถึงริม เช่นอย่างชายผ้าก็ได้
หมายถึงคล้ายไป เช่นตะวันชายป่าคล้ายก็มี

สำหรับ*คันธัพพะ*นี้ท่านก็อธิบายต่อไป แต่คำอธิบายนี้ไม่
ได้อยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกให้แต่ตัวศัพท์ไว้ คำ
อธิบายมาในอรรถกถา ท่านบอกว่า “*คันธัพพะ* คือสัตว์ที่เข้า
ไปที่นั่น” ท่านใช้คำสันนิษฐานเดียวว่า *ตตฺรูปคสฺสโต* สัตว์ผู้เข้าไป
ที่นั่น และอธิบายต่อไปอีก เป็นคำอธิบายของอรรถกถาและ

ทั้งฎีกาด้วย มีสาระสำคัญว่า *คันธัพพะ* ก็คือ สัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่ง
ตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือจิตสุดท้าย จะ
มุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมี *คตินิมิต* เป็นตัวนำ*

อธิบายว่า เวลาคนจะตาย ท่านบอกว่าจะมีกรรมนิมิต
อันได้แก่ภาพของกรรม คือประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้กระทำ
ไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิมิต คือภาพ
ตัวแทนของสิ่งที่ตนได้กระทำมา ผ่านไปแล้ว ก็มีคตินิมิต คือ
ภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็
เป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมนั้นแสดงออก
โดยมีคตินิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็เป็นตัวชักพาไป
วิญญาณเก่าดับไป วิญญาณใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้
และวิญญาณนั้นชื่อว่าเป็น *คันธัพพะ*

ฉะนั้น คำว่า *คันธัพพะ* ตามมติของอรรถกถาก็หมายถึง
ตัวสัตว์ผู้ไปเกิด เป็นศัพท์ที่เรียกคลุมๆ เพราะถ้าจะเรียกเป็น
จิตเป็นวิญญาณก็จะเป็นการพูดศัพท์ลึกลับแบบอภิธรรมมากไป
จึงพูดเป็นตัวสัตว์หยาบๆ ไปเลย หมายถึงผู้ที่จะไปเกิด ท่าน
แสดงไว้ในความหมายว่าอย่างนั้น พระอาจารย์ที่อธิบายท่าน
เรียกว่า *อุปฺปชฺชนกสฺสโต* แปลว่า สัตว์ผู้เกิดขึ้น ผู้เกิด หรือผู้
ถือกำเนิด

* ม.อ.๒/๔๐๘/๒๑๘; วินย.ฎีกา ๒/๑๐/๒๐

เป็นอันว่า มติของคัมภีร์ทั้งหลายแสดงไว้ชัดแล้วว่าท่านมุ่งเอาแค่นั้น *คันธัพพะ* ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการเกิดของคน ก็หมายถึงคนที่จะมาเกิด หรือสัตว์ที่มาเกิดในภพนั้น

ชีวิตในครรภ์ เป็นอย่างไร?

ที่นี้ก็ไปดูฝ่าย *กลละ* อีกทีหนึ่ง เป็นการดูในฝ่ายรูปธรรม ในเรื่องนี้มีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่ตรัสว่าด้วยลำดับของชีวิตในครรภ์มารดา ซึ่งเราไปพบคำบาลีเป็นคาถาว่า

ปฐมํ กลลํ โทติ   กลลา โทติ อพฺพุทฺทํ
 อพฺพุทฺทา ชายเต เบลี   เบลี นิพฺพตฺตติ มโน
 มนา ปสาชา ชายนฺติ   เกสา โลมา นขาปี จ*

นี่คือคำอธิบายว่าด้วยลำดับการเกิดเป็นระยะๆ ทีละช่วง สัปดาห์ หรือช่วงละเจ็ดวันๆ ลำดับแรกที่สุดก็คือเป็น *ปฐมํ กลลํ* เป็นกลละก่อน

กลละ นี้ถ้าเป็นศัพท์ในความหมายทั่วไปก็จะได้แก่ พวกเมือก พวกโคลนตม เช่นว่าเหยียบลงไปโคลนหรือในที่และแต่ในที่นี้ *กลละ* เป็นศัพท์เฉพาะซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชีวิต และท่านใช้คำเรียกว่าอย่างนั้น ก็เพราะมีลักษณะเป็นเมือก

หรือเหมือนอย่างน้ำโคลนและๆ คือเป็นคำเรียกตามลักษณะ แต่ในกรณีนี้ ท่านหมายถึงเป็นเมือกใส ไม่ใช่ข้นอย่างโคลนตม

กลละ นี้ ท่านบอกว่าเป็นหยาดน้ำใส เป็นหยดที่เล็กเหลือเกิน เล็กจนกระทั่งในสมัยนั้นไม่รู้จะพูดกันอย่างไร เพราะยังไม่ได้ใช้มาตราวัดอย่างละเอียดถึงขนาดที่ว่าเป็นเศษส่วนเท่าไรของมิลลิเมตร ของเซนติเมตร หรือของนิ้ว ท่านก็เลยต้องใช้วิธีอุปมาว่า หยาดน้ำใสกลละนี้นะ มีขนาดเล็กเหลือเกิน เหมือนอย่างเอาขนจามรีมา จามรีที่เป็นสัตว์อยู่ทางภูเขาทิมาลัย ซึ่งมีขนที่ละเอียดมาก เอาขนจามรีเส้นหนึ่งมาจุ่มน้ำมันงา แล้วก็สลัดเจ็ดครั้ง แม้จะสลัดเจ็ดครั้งแล้วมันก็ยังเหลือติดอยู่นิดหนึ่ง ซึ่งเล็กเหลือเกิน ท่านบอกว่าเป็นหยดเป็นขนาดของกลละ *กลละ* หมายถึงชีวิตในฝ่ายรูปธรรม เมื่อเริ่มกำเนิดในเจ็ดวันแรก ในช่วงเจ็ดวันแรกก็เป็นกลละอย่างนี้ก่อน ซึ่งเล็กเหลือเกิน แล้วต่อจากกลละนี้ไปในสัปดาห์ที่สองก็เป็น *อัพพุทะ*

อัพพุทะ นี้ควรจะเรียกได้ว่าเป็นเมือกกละ คือ เป็นน้ำขุ่นหรือเมือกขุ่น ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๓ ก็จะเป็น *เบลี* คือเป็นชิ้นเนื้อ แล้วต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๔ ก็จะเป็นก้อน เรียกว่า *มณะ* ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๕ ก็จะมีเหมือนกับมีส่วนของอกออกมาเป็นปุ่มห้าปุ่ม เรียกว่า *ปัญจสาขา* นี้เป็นสัปดาห์ที่ห้า แล้ว

* ส.ส.๑๕/๘๐๓/๓๐๓; อภิ.ก.๓๗/๑๕๖๐/๕๒๔

หลังจากนั้นก็จะมีผมมีชนมีเล็บกันต่อไป

ที่ว่ามานี้ก็เป็นการพูดถึงลำดับของการเกิด เป็นอันว่าขั้นแรกที่สุดในช่วงสัปดาห์แรกนี้เป็นหยาดน้ำใส หรือเมือกใสที่เรียกว่า กลละ ซึ่งเล็กเหลือเกินอย่างที่วามาแล้ว ซึ่งก็รับกันกับที่พูดมาในตอนต้น บรรจบกับที่ท่านถือว่า ในขณะที่เป็นชีวิต ฝ่ายรูปธรรมที่เป็นจุดเล็กที่สุดอันนี้ มีจิตแล้ว จิตดวงแรกหรือจิตอันเป็นปฐมนี้เป็นมาพร้อมกันกับรูปธรรมที่เป็นกลละ ซึ่งเป็นจุดเล็กในสัปดาห์แรกนี้เลย ก็เป็นอันว่า ถ้าอย่างนั้นก็จบหมายความว่าในทางคัมภีร์นี้ชัดเจนมาก ว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็ถือว่าเริ่มต้นที่องค์สามประการบรรจบกันนั้นแหละ

องค์สามประการที่ว่า ฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกันแล้วก็มารดาอยู่ในช่วงเวลาไข่มุก พร้อมทั้งมีคันธัพพะ ซึ่งท่านอธิบายว่าสัตว์ผู้มาเกิด นั้นก็ชัดไปทีหนึ่งแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังอธิบายอีกว่าเป็นปฐมจิต คือจิตแรกซึ่งเกิดพร้อมกันกับกลรูปที่เป็นหยาดน้ำใสซึ่งเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่หนึ่งในชีวิตช่วงแรกที่สุดนี้ก็เท่ากับย่ำเข้าแน่นหนักลงไปอีก อาตมาจึงบอกว่าถ้าพูดเรื่องการท่าแห่งก็ชัดเจน เท่านี้ก็หมดแล้ว ไม่รู้จะพูดอะไรอีก

เป็นอันว่า ถ้าถามว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็มีคำตอบในทางธรรมที่ท่านพูดไว้ชัดเจนเหลือเกินแล้ว หลักทั้งสามอย่างที่ได้พูดไปแล้วนี้ก็มาประสานกัน คือ

ในทางพระวินัย ก็มีบทบัญญัติสำหรับพระภิกษุในเรื่องการทำความผิดทำลายชีวิตมนุษย์

ในพระสูตรก็มีพุทธพจน์ตรัสไว้เกี่ยวกับเรื่องกำเนิดชีวิตมนุษย์ในครรภ์มารดา

ในพระสูตรอีกแห่งหนึ่ง ก็มีพุทธพจน์ตรัสแสดงลำดับความเจริญของชีวิตในครรภ์ที่เรียกว่ากลละ อัพพุทะ เปลิ มนะ และ ปัญจสาธา

หลักทั้งสามนี้ ก็มาโยงย้ำกัน ทำให้ได้ข้อยุติในเรื่องของชีวิตมนุษย์ที่ท่านถือว่ามีการเกิดขึ้นอย่างนี้ เป็นเรื่องการเกิดสำหรับมนุษย์เรา ซึ่งเป็นสัตว์ที่ท่านเรียกว่าประกอบด้วยชั้น ๕ เรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่าปัญจโวการ ปัญจโวการก็คือชั้น ๕ นั้นเอง ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร?

เมื่อพูดถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นแล้ว มันก็โยงต่อไปถึงเรื่องที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะปฏิบัติกันอย่างไร ในเรื่องราวและกรณีต่างๆ ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนเรื่องอะไรต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะในเรื่องทางการแพทย์ ซึ่งมีปัญหาเกิดขึ้นมาก เช่นว่าบางทีชีวิตที่เกิดมานี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ด้วยเหตุผลอย่าง

ใดอย่างหนึ่ง แล้วเราจะทำอย่างไร ถ้าพูดในแง่นี้ก็ไม่ต้องตรงกับหัวข้อที่ท่านตั้งไว้ทีเดียว แต่อาตมาก็จะพูดต่อไปเลย

ปัญหาที่ว่า เราควรจะทำอย่างไรนี้ เป็นปัญหาทางจริยธรรม ในทางพระพุทธศาสนานั้น เรื่องจริยธรรมนี้เราพูดได้ว่าต้องมองสองส่วน

ส่วนที่หนึ่ง คือเรื่องของความจริง ท่านถือเอาความจริงเป็นหลัก และความจริงนั้นเป็นสิ่งที่พึงรู้ หมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแห่งการสั่ง บังคับ กฎจริยธรรมไม่ใช่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบความจริง แล้วก็นำเอาความจริงนั้นมาแสดงการที่ว่าบุคคลทำอะไรไปแล้ว จะได้รับผลอย่างไรก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล หรือกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้มาลงโทษหรือให้รางวัลใคร ฉะนั้น ในกฎเกณฑ์แห่งจริยธรรมแบบนี้ การได้รับผลของการกระทำทางจริยธรรมจึงเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่เป็นไปของมันเอง เป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปรอกการลงโทษหรือรอกการให้รางวัลว่า ถ้าเราทำอย่างนี้พระพุทธเจ้าจะให้รางวัลหรือเปล่า ถ้าเราทำอย่างนั้นพระพุทธเจ้าจะลงโทษไหม ไม่ใช่อย่างนั้น

เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของ

ธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มนุษย์จะพึงปฏิบัติ ข้อแรกก็คือ เราจะต้องรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร และในเมื่อความจริงนั้นเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเกี่ยวข้องของมนุษย์หรือสิ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ข้อที่สองก็คือ เราจะตัดสินใจกระทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลที่เราต้องการโดยสอดคล้องกับความจริงที่เป็นอย่างนั้น นี่แหละเป็นส่วนที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์หรือเรื่องของตัวเอง เพราะว่าเมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามหลักความจริงอย่างนี้แล้ว การกระทำก็เกิดผลตามหลักความจริงนั้น และการได้รับผลต่างๆ ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ในจริยธรรมแบบนี้ก็จะมีปฏิบัติ ๒ ตอน คือ

๑. การรู้ความจริง (ของธรรมชาติ)

๒. การตัดสินใจที่จะกระทำ (ของตัวคน)

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ความจริงที่พึงรู้ ๑ และกรรมหรือกิจที่พึงทำ ๑

ที่ว่าพึงทำก็คือ ในเมื่อรู้ความจริงอย่างนี้แล้ว การตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไรหรือจะทำอย่างไร ก็เป็นเรื่องของเรา โดยรับผิดชอบต่อความจริงที่เป็นอย่างนั้น

หลักการนี้ถือว่า พระพุทธเจ้าได้สอนให้เราเกิดปัญญาว่าความจริงเป็นอย่างไรๆ แล้วเราก็ใช้ปัญญาพิจารณาตัดสิน

ใจเอาเอง ตามความจริงที่เราจะต้องรู้นั้น ถ้ายังไม่รู้ท่านผู้รู้ก็บอกให้ แต่เราจะเชื่อหรือไม่ เราก็มีสติที่จะพิสูจน์ความจริงกันต่อไป

สำหรับเรื่องการเกิดนั้น ในเมื่อขณะนี้เราเองไม่สามารถบอกได้เด็ดขาดชัดเจน เราก็ต้องถือเอาเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือว่าปัจจุบันนี้แม้แต่วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในทางการแพทย์ก็คงจะไม่ใช่ผู้ตัดสินว่าจะเอาอย่างไร คือยังไม่ยุติว่าชีวิตเกิดเมื่อไรแน่ คนเรายังไม่รู้จริงเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตนี้ ฉะนั้นก็จึงถือว่าท่านบอกความจริงให้ในแง่มองของพระพุทธศาสนาว่าอย่างนี้ เมื่อเรานับถือท่านเราก็ยอมรับความจริงนี้ทันที เมื่อรู้ความจริงนี้แล้วเราจะตัดสินใจทำอะไร ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามการตัดสินใจนั้น คือยอมรับความจริง แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น คือยอมรับผิดชอบตนเองต่อผลของการกระทำที่จะเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

การที่ยอมรับความจริงตามกฎธรรมชาตินี้มันก็เป็นเรื่องที่ว่าเรามีสติที่จะตัดสินใจ ถ้าหากว่ามันเป็นสิ่งไม่ดีหรือเป็นความผิดหรือทำให้เกิดโทษ เราก็ต้องยอมรับความจริงนั้นด้วย ไม่ใช่เราปรารถนาเราต้องการอย่างไร เราก็ดูดดันให้สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามที่เรต้องการ รวมความที่ท่านให้แยก

เป็น ๒ ตอน คือการรู้และยอมรับความจริงอย่างหนึ่ง การตัดสินใจว่าจะทำอะไร และเมื่อตัดสินใจทำอะไรแล้วก็ต้องยอมรับผิดชอบการกระทำของเรานั้น ตามความจริงด้วยอย่างหนึ่ง

ยกตัวอย่างในเรื่องชีวิตนี้ เมื่อหลักความจริงมีอยู่อย่างนี้แล้วเราจะทำอะไร เช่นในวงการแพทย์จะเอาอย่างไร ก็ต้องว่ากันไป แต่เราต้องรู้ความจริง เท่าที่จะรู้ได้ และยอมรับความจริงนั้นโดยไม่เสียดาย พร้อมกันนั้นเรามีสติที่จะตัดสินใจ และก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามการตัดสินใจนั้น

วินัยพระเอาอย่างนี้ สังคมชาวบ้านจะเอาอย่างไร?

ทีนี้ในฝ่ายของพระนั้นท่านว่าของท่านไว้ชัดแล้วตามหลักที่ว่ามาอย่างนี้ และท่านยังมีคำแนะนำในเชิงปฏิบัติการ กำกับไว้ด้วยว่า เวลาจะตีความวินัยให้ถือหลักข้างเคร่งไว้ก่อน คือถ้ามีกรณีที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นธรรมดาว่าเรื่องวินัยหรือเรื่องกฎเกณฑ์ในบัญญัติย่อมมีปัญหาได้ทั้งนั้นว่า เอ จะเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้กันแน่ ท่านก็บอกมาให้ถือข้างเคร่งไว้ก่อน กฎทางฝ่ายวินัยซึ่งก็คือกฎหมายของพระท่านให้ถืออย่างนั้น

สำหรับของพระนั้น เราจะเห็นลำดับเป็น ๒ ตอน คือรู้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาแล้วก็มาวางเป็นบัญญัติของสังคม

หรือเป็นกติกาลังคมเรียกว่าวินัย วินัยเป็นกติกาลังคม ที่บัญญัติโดยอาศัยความรู้นั้นและให้เป็นไปตามความรู้นั้นอีกทีหนึ่ง หมายความว่าตอนแรกเราพูดถึงความรู้ในเรื่องของชีวิตว่าอันนี้เป็นความจริงเกี่ยวกับชีวิต ว่าชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ ถ้าทำอย่างนี้ก็เป็นการทำลายชีวิต ต่อจากนั้นเราก็มาบัญญัติกติกาลังคมว่า ถ้าภิกษุใดไปทำลายชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ บัญญัติที่ว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุนี้ไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ แต่เป็นกติกาลังคมที่บัญญัติซ้อนเข้ามาอีกที แต่อิงอาศัยตัวหลักที่ถือว่าเป็นความจริงนั้น

ในเรื่องการทำลายชีวิตนี้ก็เป็นอย่างนี้แหละได้ว่า ของพระท่านถือเอาความจริงว่าชีวิตกำเนิดเป็นมนุษย์ตั้งแต่เป็นกลลรูปซึ่งตรงกับขณะที่สัตว์ถือกำเนิดด้วยปฏิสนธิจิต หรือปฐมจิต หรือเป็นวิญญาณแรก ตรงนี้ถือว่าเริ่มเป็นมนุษย์ขึ้นแล้ว ถ้าใครทำให้ชีวิตนี้แตกดับสูญสิ้นไปก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ตั้งแต่บัดนั้น นี่คือตัวความรู้ที่ท่านถือว่าเป็นความจริง แล้วท่านก็มาบัญญัติเป็นกติกาคือข้อวินัยสำหรับพระภิกษุว่า ภิกษุใดทำลายชีวิตมนุษย์อย่างนี้ก็เป็นอย่างนี้แหละขาดจากความเป็นพระภิกษุ

อนึ่ง การฆ่าหรือทำลายชีวิตสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์มนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน และไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์

ดิรัจฉานชนิดไหนก็ตาม ท่านใช้ศัพท์กลางๆ เรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า “ปาณาติบาต” ทั้งนี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในแง่ของธรรมชาติในขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์ชนิดไหน ก็เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ทั้งนั้น แต่เมื่อมองตามมาตรฐานแห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษย์ ก็มองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายแตกต่างกัน ซึ่งทำให้การฆ่าสัตว์ต่างชนิดกันหรือแม้แต่ต่างตัวในชนิดเดียวกัน มีผลในด้านกรรมไม่เท่ากัน(เป็นบาปมากบาปน้อย) ดังนั้น เมื่อนำหลักการนี้มาจัดวางเป็นวินัยหรือกติกาลังคม จึงมีการบัญญัติโทษแตกต่างกัน ซึ่งจะได้เห็นได้ชัดในวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ถ้าภิกษุทำลายชีวิตมนุษย์ ก็มีความผิดสถานหนักที่สุด คือขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็นปาราชิก แต่ถ้าภิกษุทำลายชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน จะมีความผิดเพียงสถานเบาระดับที่เรียกว่าปาจิตตีย์ (พึงสังเกตว่าในศีล ๕ ไม่มีการแบ่งแยก ท่านจัดเป็นปาณาติบาต อย่างเดียวหมด แต่ผู้ศึกษาก็รู้ได้ว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหนตัวใดมีโทษมากหรือโทษน้อย)^๑

ในกรณีของการทำแท้งนี้ ถ้าเราตกลงในแง่ความจริงว่าเป็นอย่างนี้ เราก็เอาความจริงนั้นเป็นหลักหรือเป็นฐานในการ

^๑ เกณฑ์วินิจฉัยว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหน ตนใด มีโทษมาก หรือโทษน้อย ดูคำอธิบายช่วงสุดท้ายของปาฐกถาธรรมนี้

วางบัญญัติของเราต่อไป ความจริงนี้ก็คือยอมรับตามที่คัมภีร์ว่าไว้ คือถือว่าชีวิตมนุษย์ เริ่มแต่เป็นกมลรูป ตั้งแต่ปฐมจิตหรือปฐมนิเวศินญาณ เมื่อใครไปทำให้ชีวิตนี้สิ้นสุดก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ ที่นี้ เมื่อตกลงในหลักความจริงอย่างนี้แล้ว ต่อไปในการวางบัญญัติเราจะเอาอย่างไร เราจะบัญญัติในกติกาของเราเอาแค่ไหน ก็เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจกันในขั้นของการบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกติกาสังคมซึ่งต้องทำเพื่อเกื้อหนุนจริยธรรม หมายความว่า การวางกฎเกณฑ์หรือกติกาสังคมของเรานั้นเป็นบัญญัติธรรม และบัญญัติธรรมนั้น ควรจะเป็นหรือจะต้องเป็นเครื่องสนับสนุนจริยธรรม เพื่อช่วยให้จริยธรรมดำรงอยู่ในสังคม ให้คนอยู่กันด้วยความดีงาม มีความสงบสุข

ที่นี้หันมาดูหลักจริยธรรม หลักจริยธรรมบอกว่ามนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน เพราะเป็นหลักความจริงหรือสัจธรรมว่า ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพูดให้เข้ากับภาษาปัจจุบันก็ถือว่า มนุษย์แต่ละคน แม้แต่ที่เป็นสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตนเอง ก็เลยเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งซ้อนเข้ามาว่าจะเอาอย่างไร คนเดี๋ยวนี้พบกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่นในเรื่องสิทธิของแม่ กับสิทธิของลูก

ก่อนจะพูดต่อไป ขอสรุปหลักการใหญ่ที่พูดมาเมื่อีกนี้ก่อนว่า ตอนนี้ได้พูดถึง**บัญญัติธรรม**(กฎเกณฑ์หรือกติกาสังคม หรือวินัย) **จริยธรรม** (หลักการดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ที่ดีงามเกื้อหนุนต่อสันติสุขที่แท้ของชีวิตและสังคม) และ**สัจธรรม** (ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาเป็นกฎของธรรมชาติ) บัญญัติธรรมที่ดีจะต้องเป็นเครื่องเกื้อหนุนค้ำจุนจริยธรรม และจริยธรรมที่แท้ก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม โดยนัยนี้ บัญญัติธรรมที่เกื้อหนุนจริยธรรม ก็ต้องสอดคล้องกับสัจธรรมด้วย

จะเอาอย่างไร ก็ให้รู้หลักไว้ก่อน

ที่นี้ หันกลับไปพูดถึงตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิของลูกกับสิทธิของแม่ต่อไปอีก แม่ก็ว่านี่เป็นลูกของฉัน อยู่ในท้องของฉัน ฉันเป็นเจ้าของ ฉันจะทำอย่างไรก็เป็นเรื่องของฉัน แต่เด็กไม่มีโอกาสพูด และก็ยังพูดไม่เป็น ถ้าเขาพูดได้ เขาก็คงบอกว่า เอ๊ะ นี่ชีวิตของฉัน ใครจะมาล้วงละเมิดไม่ได้ จะบอกว่าแม่เป็นผู้ให้กำเนิด ก็คล้ายๆ จะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า **พรมหาติ มาตาปิตโร มารดาบิดาเป็นพรมของบุตร**

ศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้าง

มนุษย์แต่พระพุทธเจ้ายกฐานะของพรหมนี้มาให้แก่บิดามารดา เพราะถือว่าเป็นผู้มีพระคุณในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้กำเนิด เป็นการยกให้ในเชิงภาษาเทียบเคียงเพื่อสนับสนุนคุณค่าทางจริยธรรม ไม่ใช่หมายความว่า เป็นผู้ให้ชีวิตอย่างสิ้นเชิง ไม่ใช่เป็นเจ้าของชีวิต ในตอนอธิบายท่านก็ให้ความหมายว่าเป็นผู้แสดงโลกแก่บุตร ถ้าไม่มีพ่อแม่ ลูกก็ไม่ได้เห็นโลก อันนี้ก็เป็นการยกฐานะผู้มีพระคุณ แล้วท่านก็เพิ่มความหมายเชิงจริยธรรมเข้าไปอีกว่า ที่ว่าเป็นพรหม ก็เหมือนพรหมที่มี ๔ หน้า

หน้าที่สี่ได้แก่บทบาท ๔ อย่างของพ่อแม่ที่เป็นไปตามคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าพ่อแม่ไม่มีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ความเป็นพ่อแม่ก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นพรหมโดยสมบูรณ์ พ่อแม่จึงต้องมีคุณธรรมด้วย

การที่ท่านยกพ่อแม่ให้เป็นพรหมก็อาศัยหลักความจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างพ่อแม่กับลูก แล้วชี้ไปยังยังจริยธรรม เพื่อจะให้ทำหน้าที่ของบิดามารดาที่ดี ตั้งแต่ตัวชีวิตที่แท้จริงก็เป็นชีวิตของเด็กเองนั่นแหละ จะถือว่าเป็นสิทธิของพ่อแม่ได้อย่างไร พ่อแม่เป็นแต่เพียงผู้ให้กำเนิด และคำว่าให้กำเนิดในที่นี้ก็หมายความว่าช่วยให้เขาได้เกิด แต่เรายอมรับว่าสัตว์ที่เกิดขึ้นเป็นสัตว์มีจิตใจของเขา และเป็นผู้ที่มาเกิดจาก

ภพอื่นด้วย เขาจึงเป็นเจ้าของชีวิตของเขาเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวแง่ต่างๆ ที่เราจะต้องพิจารณาต่อไป เอาเป็นว่าในขั้นที่หนึ่ง พุทธศาสนามีหลักการว่าอย่างนี้

๑. ในแง่ของหลักความจริง พุทธศาสนามองความจริงว่าอย่างนี้ๆ ชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ๆ ในทางนามธรรม เริ่มแต่มีปฐมจิต คือปฏิสนธิวิญญาณ ในทางรูปธรรม เริ่มแต่เป็นกมลรูป

๒. ในแง่ของกฎเกณฑ์เพื่อสนับสนุนจริยธรรมว่า สำหรับพระภิกษุ ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นกมลรูปเป็นต้นไป มีความผิดร้ายแรง ถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่าได้สองแง่ อย่างที่หนึ่งในแง่ความจริง (ของธรรมชาติ) อย่างที่สองในแง่กตिका(ของสังคม) ซึ่งในกรณีนี้ก็ ต้องพิจารณาว่าเราจะเอาอย่างไรสำหรับสังคมมนุษย์ในส่วนของชาวบ้านที่ไม่ใช่พระภิกษุ แต่มีหลักยืนตัวอยู่ว่า เมื่อทำอะไรก็ต้องยอมรับความจริงของสิ่งที่ทำนั้น ถ้าอะไรเป็นบาปเป็นโทษก็ต้องยอมรับว่ามันเป็น ไม่ใช่ไปหลอกตัวเอง ไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเองเป็นตัวกำหนด ต้องแยกส่วนแยกตอนให้ถูก

ในเรื่องจริยธรรมนี้คนทั่วไปมักจะยุ่ง และสับสนกัน เพราะจริยธรรมบางประเภทเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา คือเป็นคำสั่งมาจากสวรรค์ อะไรจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะ

สั่งว่าอย่างไร การกระทำใดจะเป็นความผิดหรือไม่เป็นความผิดก็อยู่ที่ว่าท่านจะบัญญัติให้เป็นอย่างไร แต่ในพระพุทธศาสนาถือว่าอะไรจะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่ตัวความจริงต่างหาก ตัวความจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่ขึ้นต่อคำสั่งบังคับของใคร เมื่อความจริงนั้นเป็นอย่างไร เราก็มาพูดกันถึงตัวความจริงนั้นขั้นหนึ่งก่อน ต่อจากนั้นก็มาตกลงกันว่า สำหรับการกระทำของมนุษย์เราจะเอาอย่างไร โดยอิงอาศัยความจริงนั้นในการตัดสินใจ แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ถ้ามันเป็นโทษเป็นความผิดก็ต้องยอมรับ นี่ข้อพิจารณาต่อไป ซึ่งจะ เป็นประโยชน์มากสำหรับประกอบการตัดสินใจในขั้นกระทำการก็คือ หลักวินิจัยความจริงที่ว่า การกระทำใดมีโทษมากหรือโทษน้อย บาบมากหรือบาบน้อย เช่นการฆ่าสัตว์ เป็นคำพูดกลางๆ มีความหมายรวมถึงการฆ่ามนุษย์ด้วย แล้วก็มีการพิจารณาต่อไปว่าฆ่าสัตว์ใด และอย่างไรมีโทษมากหรือโทษน้อย ท่านมีหลักให้พิจารณา โดยแยกออกไปว่า

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาบมากมีโทษมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก มีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาบมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่ง

เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาบมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีตามได้น้อย ระหว่างสัตว์ดิรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อยหรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาบน้อย แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริง เป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่า แต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาบมากหรือบาบน้อย

๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งจะทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มแวง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาบมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณีของคนที่ป้องกันตัวเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเบียดเบียนคนอื่น

๓. ดูที่ความเพียรพยายาม ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนอย่างเอาจริงเอาจัง ทำด้วยความหมายมั่นอย่างรุนแรง จองล้างจองผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิก ก็บาบมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลส เช่นโกรธรุนแรง ก็บาบเบากว่า

นอกจากนี้ ในกรณีของสัตว์ดิรัจฉาน โดยทั่วไปยังบาบ

น้อยบาปมากต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้นๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิต หรือความไหวของจิตก็น้อย

นี่เป็นหลักการตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวอย่างของเกณฑ์ที่จะใช้ในการวินิจฉัย

ตกลงว่าหลักใหญ่ ก็มี

๑. ความจริง

๒. การตัดสินใจทำ

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า หนึ่ง ความจริงที่พึงรู้ สอง กรรมหรือกิจที่พึงตัดสินใจกระทำ สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน เพราะข้อสองต้องอาศัยข้อหนึ่ง พูดไปพูดมา นี่ก็บ่ายโมงแล้ว ถ้าไม่มีอะไร ก็จะทำให้เป็นเวลาของการซักถามข้อสงสัยต่อไป

ถาม - ตอบ

ถาม คำว่า คันธัพพะ เป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ เวลาพูดถึงคันธัพพะ จะไม่พูดถึงปฐมจิต เพราะเป็นการพูดถึงสัตว์ทั้งตัวที่มีปฐมจิตรวมอยู่ด้วยแล้ว ฉะนั้นคันธัพพะจึงเป็นคำที่ครอบคลุม พูดอีกอย่างหนึ่งว่า คันธัพพะ เป็นคำพูดตามสำนวนพระสูตร ที่ใช้คำพูดตามภาษาสามัญ เรียกคนทั้งตัว แทนที่จะพูดถึงจิตที่เป็นสภาวะแบบบอภิรธรรม

ถาม ในการผสมเทียมในหลอดแก้ว ใช้ไข่ที่ละลายใบประมาณ ๕๐ ฟอง ซึ่งได้จากการใช้ยาฮอร์โมนกระตุ้นให้มีการตกไข่ที่ละลายๆ ฟอง ผสมกับเชื้อในหลอดแก้ว แล้วเก็บในตู้เย็นซึ่งมีการควบคุมปัจจัยต่างๆ ให้ใกล้เคียงกับสภาพในมดลูกตามธรรมชาติ หลังจากนั้น ๑๘ ชั่วโมง จะมีการรวมตัวกันของไข่และเชื้ออสุจิเป็นเซลล์เดี่ยว มี ๒ นิวเคลียส จากพ่อหนึ่ง และจากแม่หนึ่ง ซึ่งจะรวมเป็นนิวเคลียสเดียวในเวลา ๒๒-๒๔ ชั่วโมง แล้วจะแบ่งเป็น ๒, ๔, ๘, ๑๖, ๓๒ เซลล์ต่อไป ในเวลา ๕-๖ วัน ถ้าเป็นในธรรมชาติจะมีการเคลื่อนตัวของตัวอ่อนนี้ มาที่มดลูกและมีการฝังตัวที่ผนังมดลูกในวันที่ ๗ อยากจะถามว่าตอนไหนที่เป็นกรเริ่มต้นของชีวิต คือช่วง ๑๘ ชั่วโมง เมื่อเซลล์ของพ่อและแม่รวมกัน หรือตอน ๒๒-๒๔ ชั่วโมง เมื่อนิวเคลียสจากเซลล์ของพ่อและแม่รวมกันเป็น one-cell zygote ตอนนี้หรือเปล่าที่ปฏิสนธิวิญญาณเข้ามาพร้อมตัว

ตอบ จุดนี้ ท่านพูดไว้เพียงเท่าที่อาตมาเอามาเล่าข้างต้นนี้ และเราก็มีสิทธิที่จะมาวิพากษ์วิจารณ์กัน อาตมาไม่ใช่ผู้ตัดสินแน่นอน เราเอาหลักมาพูดกันว่า ปฐมจิตนั้นเอาตามที่ท่านว่าชื่อว่า *มณฑลวิคฤห* นั้น ตั้งแต่จิตอันเป็นปฐม คือวิญญาณแรกปรากฏขึ้นในครมภ์มารดา และอธิบายต่อไปว่า ปฐมจิตนั้นพร้อมด้วยอรุณชันรทั้ง ๓ ที่ประกอบพร้อมกับปฐมจิตนั้น กับทั้งกลลรูปที่เกิดพร้อมกับปฐมจิต ท่านไม่ได้บอกละเอียดชี้เฉพาะลงไปว่าจุดเริ่มกลลรูปนั้นอยู่ตรงไหน ท่านเพียงแต่ให้ทราบแบบคำพูดสามัญว่า องค์ประกอบฝ่ายบิดากับองค์ประกอบฝ่ายมารดามารวมเข้ากัน ไม่ได้บอกชัดเจนแบบวิชาการ คงเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาวิเคราะห์กันอีกที

ถาม คือที่พบนี้เพราะว่า เวลาแพทย์จะต้องทำการต่อตัวอ่อนเช่นระยะที่เป็น ๔ เซลล์ แล้วตัวอ่อนนั้นมีคุณภาพไม่ดีพอที่จะใส่เข้าไปในโพรงมดลูก เราจะทิ้งไป ถ้าดีว่าตัวอ่อน ๔ เซลล์ เป็นมนุษย์แล้ว ก็เท่ากับเป็นปณาดิบาด หรือเอาตัวอ่อนนั้นมาทำการศึกษาวิจัยแล้ว ตัวอ่อนนั้นตายไปจากการทดลอง(ก็เช่นกัน)

ตอบ การชี้ชัดนี้ คงต้องช่วยกัน เพราะท่านให้หลักไว้เป็นกลางๆ คือบอกว่า องค์ประกอบ ๓ อย่าง ประชุมพร้อมมารดามีอยู่ ฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มีความสัมพันธ์เข้าไปด้วย หมายความว่าความสัมพันธ์ก็อาศัยการบรรจบ

กันขององค์ประกอบฝ่ายมารดา กับฝ่ายบิดานั้นแหละ จึงเข้าไปตั้ง เข้าไปอยู่ เมื่อมองดูตามตัวอักษรล้วนๆ ก็มีแต่ว่า องค์ฝ่ายบิดากับองค์ฝ่ายมารดาผนวกกัน องค์ ๒ นั้น ผนวกกันเมื่อไร คันธัพพะก็เข้าไปตั้ง ไม่น่าจะต้องรอการไปฝังตัวที่ผนังมดลูก

ถาม ในกรณีที่เราใช้ไข่ประมาณ ๒๐ ฟอง แล้วเอาเชื้อผู้ชายแสนตัวเข้าไปผสมกัน สมมุติว่า ๑๐ ฟองมีการผสมกัน ส่วนอีก ๑๐ ฟองไม่มีการปฏิสนธิ นั้นหมายความว่าปฏิสนธิวิญญานมีจำนวนจำกัด จะอธิบายในแง่ของเรื่องกรรม หรือจำนวนจำกัดของปฏิสนธิวิญญานอย่างไร อะไรทำให้มีการปฏิสนธิหรือไม่อย่างไร

ตอบ เหตุอย่างหนึ่งน่าจะเป็นด้านฟิสิกนิยาม แต่ก็มีเหตุปัจจัยอื่นด้วย ซึ่งควรพิจารณาตามกฎธรรมชาติที่ทางพระได้แยกไว้เป็น ๕ นิยาม คือ

๑. **อุคฺคินิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็น physical law

๒. **ฟิสิกนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายตัวพืช พืชพันธุ์เป็นอย่างไร มีความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ เป็นต้น เป็นตัวที่มีคุณสมบัติพร้อมหรือเปล่า

๓. **จิตตนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายการทำงานของจิต

๔. **กรรมนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายการกระทำ อันเนื่องจาก

เจตน์จำนงของมนุษย์ ที่เรียกว่า กรรม

๕. ธรรมเนียม กฎทั่วไปแห่งเหตุและผล

ที่นี่ เราก็มารู้ในด้านที่หนึ่งว่า ถ้าอุตุคือสภาพแวดล้อมไม่
อำนวยก็เกิดไม่ได้ สภาพแวดล้อมต้องเอื้อด้วย เช่น อุณหภูมิ
เป็นต้น ถ้าร้อนนี้ไม่ได้ ก็เกิดไม่ได้

ต่อไปในด้านพีชนิยามคือฝ่ายพีช อาจมีเหตุอย่างใดอย่าง
หนึ่ง เช่น ฝ่ายตัวเชื้อ (sperm) มีคุณสมบัติพอใหม่ แข็งแรงพอ
ใหม่ มีปัญหาบกพร่องอะไรหรือเปล่า นี่ก็อาจเป็นตัวประกอบ
ได้อย่างหนึ่ง ต่อไปจึงเข้าสู่องค์ประกอบฝ่ายจิต

ถาม คือผมสงสัยว่า ตัวสเปิร์มก็เหมือนๆ กันใส่เข้าไปแสนตัว ไซ
น้ำเลี้ยงตัวอ่อน สภาพแวดล้อมก็เหมือนกันหมด ดูเหมือนว่าเรา
ควบคุมทุกอย่างให้ใกล้เคียงกัน จะเป็นไปได้ไหมว่าไม่มีวิญญานส่งมา

ตอบ ในแง่นี้คงพูดยาก เพราะว่าในแง่พีชนิยามก็ยังไม่ชัดเจน
พอ นิยามอื่นๆ ก็ยังไม่ได้พิจารณา ยังไม่สามารถตัดสินองค์
ประกอบเหล่านี้ทั้งหมด ปัจจัยฝ่ายอุตุ นิยาม ฝ่ายพีชนิยาม
ฝ่ายจิตนิยาม จะต้องพร้อมด้วยกันทั้งนั้น อันนี้เราจะต้อง
วิเคราะห์ออกมาให้ชัดเจนทุกอย่าง จึงเป็นเพียงเรื่องที่จะต้อง
ศึกษาต่อไป ตอนนี้น่าพูดได้แต่ว่า มีความเป็นไปได้เช่นนั้น

ถาม ปฏิสนธิวิญญานนี้มีเป็นคำภาษาอังกฤษว่าอย่างไร

ตอบ ภาษาอังกฤษบางที่ใช้คำว่า relinking consciousness

อันนี้ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป relinking ก็คือเข้าไป
เชื่อมใหม่ แปลตรงตามภาษาบาลีทีเดียวเลย คือภาษาบาลี
สนธิ แปลว่า ต่อ ปฏิ แปลว่า ใหม่ หรืออีกครึ่งหนึ่ง หมาย
ความว่า ท่านถือเป็นเรื่องของการเกิดดับของจิตที่เป็นไปอยู่
เรื่อยๆ ตามธรรมดา จะมีพิเศษก็เพียงว่าตอนนี้เป็นเหตุการณ์
ที่มีการเชื่อมต่อเข้ากับภพใหม่ แต่ความจริงจิตก็เกิดดับตลอด
เวลา เป็นเรื่องธรรมดา คือตัวศัพท์ไม่มีคำว่าเกิด แปลตรง
ตามศัพท์ก็แค่ว่าเชื่อมใหม่ ภาษาอังกฤษจึงใช้คำว่า relinking
เลยแปลว่า relinking consciousness แต่หนังสือบางเล่มก็ใช้
คำง่าย ๆ ให้เข้ากับทำความเข้าใจสามัญว่า rebirth-consciousness

ถาม ในกรณีที่ตัวอ่อนที่เราเลี้ยงไว้ มีบางตัวตายไป หรือเอาไปใส่
ในโพรงมดลูก ไม่สามารถฝังตัวแล้วเสียชีวิตไป จะอธิบายในแง่ว่า
ตัวอ่อนนั้นตายเพราะสิ้นกรรมได้หรือไม่

ตอบ ถ้ามองอย่างกว้างๆ การที่จะตายนั้นตายได้ตลอดทุก
ระยะ หมายความว่า ตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นตัวมาแล้ว มันมีโอกาส
ที่จะตายได้เสมอ ไม่เฉพาะแต่เมื่ออยู่ในครรภ์มารดา ถึงแม้
คลอดออกมาแล้วจนแก่เฒ่า ก็ตายได้ทุกเวลา ตัวอ่อนก็เป็น
ชั้นก่อนหน้าของเด็กก่อน และอยู่ในระยะที่น่าจะอ่อนแอทาง
ด้านกายภาพ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าจะมีการตายได้
แต่ข้อสำคัญก็คือว่าปัจจัยส่วนไหนที่ทำให้เกิดการตาย เพราะ

ว่าบางทีเขายังไม่สมควรตายก็ตาย เหมือนอย่างคนเราที่โตๆ แล้วนี่แหละ บางทีก็ตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ในกรณีอย่างนั้น ถือว่าตายเพราะกรรมเข้าไปตัดรอน ท่านเรียกว่า อกาลมรณะ แต่ถ้าตายเมื่อถึงเวลาอันควร อาจเป็นเพราะสิ้นบุญ หรือเพราะสิ้นอายุ ท่านเรียกว่า กาลมรณะ

ถาม การคุมกำเนิดในปัจจุบันมีหลายวิธี มีทั้งยากินยาฉีด แล้วยังมีการใช้ห่วงอนามัยใส่เข้าไปในโพรงมดลูกเพื่อเป็นกลไกทำให้ไม่เกิดการตั้งครรภ์ ไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัว ถ้าเราคิดว่าตัวอ่อนนั้นมีชีวิตแล้ว การที่แพทย์ขัดขวางไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัวได้ จนตัวอ่อนต้องตายไป จะเป็นปาณาติบาตหรือไม่

ตอบ อันนี้ก็จะมีปัญหาได้เหมือนกัน เพราะว่าถ้ามีการประชุมขององค์ประกอบทั้งสามแล้วก็ถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นแล้ว การขัดขวางไม่ให้ที่อาศัย ก็เป็นการไปพรากหรือทำลายปัจจัยฝ่ายอุตุนิยาม ทั้งที่ปัจจัยฝ่ายพิชนิยามและฝ่ายจิตตนิยามก็พร้อมแล้ว เมื่อไม่ยอมให้มีปัจจัยฝ่ายอุตุนิยามมาช่วย ก็เลยทำให้ชีวิตสืบต่อไม่ได้ ถ้าทำให้ชีวิตนั้นสืบต่อไปไม่ได้ด้วยเจตนา ก็ย่อมเป็นปาณาติบาต

ถาม เกี่ยวกับเรื่องกรรม จากพจนานุกรมของท่านอาจารย์ กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ถ้าการกระทำนั้นไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือตั้งใจ เช่น ขับรถไป หมายังตัดหน้ารถ รถชน

หมาๆ ลื่นชีวิต หรือว่าขับรถไปมีคามาก มีคนข้ามถนน หรือขี่จักรยานมาแล้วไม่เปิดไฟท้ายรถ เราชนเขาตาย ถ้าจิตของเราขณะนั้นนิ่งมาก คือไม่มีจิตเศร้าหมอง การกระทำนั้นถือว่าเป็นกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีคนรับกรรม กรรมอาธิบาย

ตอบ กรรมก็มีความละเอียดเหมือนกัน เราต้องยอมรับก่อนว่าจิตของเรามีความละเอียดมาก ความละเอียดอ่อนนี้บางครั้ง แม้แต่ตัวเองก็ไม่รู้สึก เราพูดแบบกว้างๆ ก่อนว่าในกรณีนั้นถือว่าไม่มีเจตนา ก็ไม่เป็นกรรมที่ชัดเจนออกมา เหมือนกับเราเดินไปเดินมาทำธุระ ก็มีการเหยียบสัตว์เล็กสัตว์น้อยตายไปบ้างโดยไม่ได้เจตนา แต่ยังมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ท่านเรียกว่า กตัตตากรม แปลว่า กรรมลึกลงกว่าทำ คือความจริงมันมีเจตนาอยู่ แต่เจตนามันอ่อน ไม่ใช่เจตนาโดยตรงอย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของจิตที่ยังมีความประมาทอยู่ ความประมาทนี้ท่านถือว่าเป็นเจตนาเหมือนกัน

ยกตัวอย่างง่ายๆ เราขุดบ่อน้ำบ่อหนึ่งไว้หลังบ้านของเรา ซึ่งเป็นสิทธิของเรา เป็นบ้านของเรา แต่บ่อน้ำนั้นเปิดโล่ง อาจจะมีคนมาตกตายได้ เรามีความรู้อยู่เข้าใจอยู่ และเรานึกถึงอยู่ด้วยว่า เอนี้ ! คนอาจจะมาตกตายได้ เราควรจะได้เอาอะไรมาป้องกัน ทำรั้วกัน หรืออย่างน้อยทำสัญญาณอะไรไว้ แต่เราก็อธิบายไม่ได้ทำ แล้วเกิดมีคนมาตกตายจริงๆ

อย่างนี้ถือว่าพันกรรมใหม่ อย่างนี้ถือว่าไม่ผิดศีล เพราะไม่มีเจตนาจะมาเขา และก็ไม่ใช่เป็นกรรมชนิดเด่นชัด แต่ก็ยังไม่พันกรรมโดยสิ้นเชิง แม้เจตนาที่จะมานั้นไม่มี แต่มันมีเจตนาที่เรียกว่าความประมาทผสมอยู่ ที่ว่ารู้ยู่่ว่าสิ่งนี้อาจจะเกิดขึ้นได้แล้วก็ปล่อยไว้ละเลยไว้ (คล้ายกับเจตนาปล่อยให้ตาย หรือเจตนาเอื้อโอกาสให้มีการตาย) ตัวความประมาทนี่จึงทำให้ยังไม่พันกรรม

แต่ในกรณีที่เราได้พยายามทำของเราอย่างเต็มที่แล้วเท่าที่วิสัยแห่งสติปัญญาของเราจะทำได้ เราก็พูดได้ว่าไม่พันกรรม หรือกรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ฉะนั้นให้เบาใจได้ คือไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าไปห่วงกังวลก็จะเป็นกรรมอีก เพราะคิดวุ่น ด้วยความห่วงกังวลหวาดกลัว ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เราก็สร้างกรรมด้วยการคิดปรุงแต่งจิตอีก

ที่พูดว่ากรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ทั้งที่เราพยายามทำของเราให้ดีแล้วนั้น ก็เพราะจิตนี้มีความละเอียดมากอย่างที่พูดมาแล้ว ความประมาทก็คือความขาดสติ ยิ่งจิตละเอียดมากมีสติไวพร้อมอยู่ ก็ยิ่งตัดความพลาดพลั้งจากความประมาทไปได้มากยิ่งขึ้น จนเมื่อมีสติพร้อมไวครอบงำใจอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติ จึงจะพ้นจากความประมาทได้จริง ดังนั้น เมื่อพูดกันในระดับสมบุรณ์ คนทั่วไปซึ่งจิตยังมี

ความวุ่นอยู่มากบ้างน้อยบ้างสติยังพร่องต่างๆ กัน จึงยังมีช่องให้เกิดความพลาดพลั้งจากความประมาทหรือขาดสติ ไม่อย่างหยาบก็อย่างละเอียด และจึงพูดไว้ข้างต้นว่ากรรมแทบไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน อาจจะไม่พันเป็นกรรมโดยสิ้นเชิง

เอาเป็นว่า ในกรณีอย่างนี้ เราต้องรู้ตระหนักในหลักความจริงไว้ว่า เอาละสำหรับตัวเราเองเรามีความมั่นใจชัดเจนว่า เราตั้งใจดี ไม่ได้ตั้งใจร้าย ไม่ได้คิดร้าย แต่ในเมื่อเรายังมีสติไม่สมบูรณ์ทีเดียว ถ้าเราจะมีความประมาทหลงเหลืออยู่บ้างในกรณีนั้น ก็เอามาใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาตนต่อไป สำหรับเรื่องในระดับลึกลับละเอียดอย่างนี้เราก็ต้องไม่มองข้ามเหมือนกัน ถ้าเราไปตัดปล่อยวางใจเสียว่าเราพ้นแล้ว ก็จะไม่เอาใจใส่ แล้วเราก็จะไม่พัฒนาตัวเองต่อไป แต่ถ้าเราเพ้อใจไว้สำรวจมองดูว่าเราอาจจะยังมีความประมาทอยู่บ้างในกรณีนั้นๆ เราอาจจะยังมีข้อบกพร่องตามประสาปุถุชน แล้วเราตั้งใจสำรวจระวังต่อไป ก็เกิดเจตนาที่เป็นกุศล พอเราตั้งใจเป็นกุศลว่าจะพยายามระมัดระวังไม่ประมาทฝึกฝนตนต่อไป ก็เกิดกุศลกรรมเป็นกรรมดีขึ้นมา เป็นทางของการพัฒนาต่อไป

รวมความในเรื่องนี้ว่า จุดสำคัญจะต้องวางใจให้ถูกต้องเมื่อมองกว้างออกไป โลกมนุษย์ก็เป็นอย่างนี้ เป็นโลกแห่งกรรมดีและกรรมร้ายคลุกเคล้ากันไป ถ้าเราตั้งใจทำความดี

ไม่มีเจตนาทำกรรมชั่ว ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายใครในระดับ
 ทั่วๆ ไป ก็ควรพอใจไปชั้นหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเราพอใจเสร็จไป
 เสียเลย เอาแค่นั้น ก็จะทำให้ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองต่อไป
 (กลายเป็นความประมาทอย่างหนึ่ง) ดังนั้น ในการที่เกิด
 เหตุการณ์อย่างนี้แล้ว การปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ อย่าไปมัวครุ่น
 คิดห่วงกังวลขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่ไม่รู้จักจบ ก็จะเป็น
 อกุศลกรรมมากขึ้นด้วย แล้วก็เลยไม่ได้ทำกุศลด้วย ทางที่ถูก
 เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ต้องหันกลับมาตั้งใจทำกุศลให้เพิ่มจน
 มากกว่าอกุศลอย่างน้อยก็เอาเหตุการณ์มาเป็นเครื่องเตือนตน
 ให้ตั้งใจระมัดระวังฝึกฝนตนและทำความดีอื่นๆ ต่อไป ให้
 กลายเป็นความคิดในทางกุศล เป็นกรรมดีซึ่งเป็นส่วนของการ
 พัฒนาตนยิ่งขึ้นไป ถ้าทำได้อย่างนี้ กรรมดีหรือกุศลที่เกิดขึ้น
 ยิ่งจะมากกว่าอกุศลกรรมที่มีเพียงเล่นปล่อย และเราก็จะ
 พัฒนายิ่งขึ้นต่อไปด้วย

ถาม ในทางการแพทย์ เรื่องการทำแท้งนี่เป็นที่ยอมรับกัน ถ้าทำ
 เพื่อความปลอดภัยของมารดา คือมารดาตกอยู่ในอันตรายและ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าต้องทำแท้ง ก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับการทำแท้ง
 นั้นว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ แต่กฎเกณฑ์ของสังคมหรือกฎเกณฑ์
 ทางจริยธรรมถือว่าควรทำ แต่ผู้ทำก็ต้องยอมรับผลของกรรมที่จะเกิด
 ขึ้น เช่นเดียวกับทหารในการต่อสู้กับข้าศึกเพื่อป้องกันประเทศนั้น ก็
 ต้องมีการฆ่ากันทั้งที่ไม่มีเหตุผลเป็นการส่วนตัว ในกรณีอย่างนี้ในแง่

ของศีลธรรมหรือจริยธรรมจะมีข้อคิดเห็นอย่างไร
ตอบ ในกรณีนี้ก็เหมือนกับเป็นทางเลือกกว่า เมื่อจะต้องเสีย
 ทั้งสองอย่าง เอาอย่างนี้ก็เสีย เอาอย่างนั้นก็เสีย แล้วจะเลือก
 เอาเสียอย่างไหน ตามหลักสามัญก็ต้องว่าเลือกเอาอย่างที
 เสียน้อยกว่า เช่น ระหว่างแม่กับลูก ถ้าหากว่าเอาลูกไว้แม่ก็
 ตาย หรือถ้าเอาแม่ไว้ลูกก็ตาย นี่ก็เป็นเรื่องของทางเลือก ใน
 ทางจริยธรรมก็มีคำสอนว่า เพื่อประโยชน์สุขที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่
 กว่า พึงสละประโยชน์สุขที่มีค่าน้อยกว่า อะไรทำนองนี้ คือ
 หลักประโยชน์มากประโยชน์น้อย เป็นกรณีของทางเลือกที่ต้อง
 ตัดสินใจ แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ต้องยอมรับความจริงของการ
 เสียแม้แต่เล็กน้อยที่เกิดขึ้น การที่เรายอมรับความจริงจะทำให้
 ให้ความยอมรับผิดชอบอยู่ แล้วจะทำด้วยความระมัดระวัง ไม่
 มั๊งง่าย ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำแบบสบายใจ และจะทำให้
 มีการคิดพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
 จนกระทั่งได้ทั้งสองอย่าง ไม่ต้องเลือกเอาอย่างหนึ่งเสียอย่าง
 หนึ่ง นี่คือหนทางของการพัฒนามนุษย์ต่อไป แต่ในทางตรง
 ข้าม ถ้าเราไม่ถือว่าสิ่งนี้มีชีวิต หรือไม่เห็นว่าเรื่องนี้มีความ
 สำคัญ ก็จะคิดว่า เออ ทำไปเถอะ เราไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่
 ต้องไปใส่ใจ ทำอย่างไรก็ได้ อันนี้ก็จะทำให้เกิดปัญหายิ่งขึ้น

เป็นทางเลือกของมวลมนุษยต่อไป
 ฉะนั้น ท่านให้ยอมรับความจริงเสียก่อน ทีนี้เราก็มารัดตัดสินใจในแง่ของการกระทำ แล้วก็ยอมรับผิดชอบต่อการกระทำของเราด้วย แต่เรามีเหตุผลในการทำอย่างดีที่สุดของเราแล้ว เมื่อเรารัดตัดสินใจด้วยความมีเหตุผลอย่างดีที่สุด เราก็จะมีความอ่อนใจของเรา พร้อมทั้งเผื่อใจไว้สำหรับการที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก อย่างนี้จะเป็นความดีทั้งแก่ชีวิตของตน และเป็นผลดีแก่สังคม เป็นการก้าวหน้าในวิถีทางของการพัฒนามนุษย์

ชีวิตมนุษย์นั้นโดยส่วนมากที่เดียวเป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าจะเอาทางเลือกไหน ในการที่เราเป็นอยู่นี้ เรื่องราวและสถานการณ์ต่างๆ ก็จะมาในลักษณะที่เป็นทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ สิ่งสำคัญก็คือขอให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และยอมรับความจริง เราจึงมีหลักเกณฑ์ว่าบาปมากบาปน้อย ในการกระทำอย่างหนึ่งๆ แม้แต่เจตนาของคนก็ไม่เหมือนกันแล้ว คนที่มีเจตนาไม่ใส่ใจก็บาปมากอยู่แล้ว เมื่อเขาไม่คิดพิจารณาเหตุผลทำไปตามความสบายใจไม่มีความรับผิดชอบมันก็บาปมากขึ้น ถ้าทำด้วยความรู้สึกที่รับผิดชอบก็เป็นเจตนาที่ดีงามอยู่ในตัว หลักวินิจฉัยแม้แต่แค่สองอย่างนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว คือ

สัตว์นั้นมีคุณมากหรือมีโทษมาก หรือว่ามีคุณมากหรือมีคุณน้อย แล้วก็เจตนาเป็นอย่างไร เจตนาดีหรือเจตนาร้าย เจตนาแรงหรือเจตนาเบา นี่เป็นส่วนที่ช่วยตัดสินได้ นี่เป็นเรื่องของจริยธรรมในแง่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องตัดสินใจที่จะถือเอาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง เมื่อเรายอมรับความจริงแล้ว เราก็จึงมาถึงการวางกฎเกณฑ์กติกาสังคมที่จะเอาอย่างไร เพื่อให้ได้ผลทางจริยธรรมมากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยยอมรับความจริงนั้น กติกานี้เราวางขึ้นโดยมีเหตุผลของเรา อย่างนี้ ว่าเรามองเห็นส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษอย่างไรบ้าง

กติกาสังคมแบบนี้ พอเรามีความจริงเป็นฐาน และวางไว้เพื่อค้าชูจริยธรรมให้ได้ผลดีที่สุด แล้วเราก็คงยึดกันได้ในขั้นหนึ่ง โดยเผื่อใจไว้สำหรับการพัฒนามนุษย์ต่อไป เพราะมนุษย์รุ่นหลังต่อไปอาจจะมีความสติปัญญาและได้รับประสบการณ์ที่ถ่ายทอดต่อกันไปนั้นจนสูงองมมากขึ้น อาจจะมองเห็นเหตุผลและทางออกได้ดีกว่าเรา เราจะได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงกฎเกณฑ์นั้นต่อไป กติกาสังคมนี้มันเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่อย่างที่ว่าแล้วต้องตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับความจริง และทำด้วยความรับผิดชอบจริงๆ เพื่อผลที่ดีที่สุด ในทางจริยธรรม ทำด้วยความไม่ประมาท ไม่ทำไปแบบเอาง่ายๆ ลากเข้าหาตัว

สะดวกตัวเข้าว่า

ขออ้อว่า กฎเกณฑ์กติกาของสังคมไม่ใช่จริยธรรม แต่มันเป็นบัญญัติธรรม เรามักติดกับความคิดของตะวันตกจนแยกสองอย่างนี้ไม่ออก กติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นสังคมวางกันขึ้นเพื่อให้ได้ผลดีทางจริยธรรมหรือเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจริยธรรมได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความดิงามแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด และกฎกติกาหรือบัญญัติธรรมนั้นๆ ก็ทำให้เข้าถึงหรือเข้าใกล้จริยธรรมได้มากบ้างน้อยบ้าง และเป็นเรื่องที่เราจะพิจารณาปรับปรุงพัฒนากันไป เพื่อเข้าสู่จุดหมายคือให้จริยธรรมมีอยู่และสืบต่อไปในสังคมมนุษย์

ถาม การทำแท้ง อาจตัดสินใจทำด้วยเหตุผลต่างๆ บางทีก็ไม่ใช่ทำเพื่อแม่ แต่เห็นว่าในรายนั้น ถ้าเด็กเกิดมาจะพิการ หลายท่านก็เห็นว่าควรทำแท้งเสีย เป็นการช่วยเด็กไม่ให้อ้อมมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานกรณีอย่างนี้ บางทีตัดสินใจยาก จะมีหลักในการพิจารณาอย่างไร?

ตอบ เรื่องนี้ คงไม่มีคำตอบที่เด็ดขาดลงไปแง่เดียว ตอนแรกเรายอมรับความจริงก่อนแล้วว่า การกระทำนี้เป็นปาณาติบาต แต่การตัดสินใจในแต่ละกรณีอาจจะเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและคาดหมายผลยากมาก จึงเป็นเรื่องที่ยากจริงๆ อย่างไรก็ตาม ตอนแรกนี้ก็คงพูดเป็นแนวทางได้ว่า เรื่องนี้จะต้องมองให้กว้างมองให้ไกล และมองหลายแง่หลายมุม

ที่จะพูดต่อไปนี้ คงเป็นเพียงแง่คิดสำหรับประกอบการตัดสินใจเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยตรง เวลาเราพิจารณาที่จะตัดสินใจเรื่องอย่างนี้ เรามักให้เหตุผลที่แสดงว่าเรามีความปรารถนาดี ทั้งต่อตัวเด็กและแก่สังคม เช่น เราจะพูดว่า เราตัดสินใจทำลายเด็กเสีย

๑. เพื่อประโยชน์แก่ตัวเด็กเอง จะไม่ต้องมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานไปอีกยาวนาน

๒. เพื่อประโยชน์แก่สังคม เด็กจะได้ไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องคอยโอบอุ้ม หรือเป็นเครื่องถ่วงสังคม

เหตุผลนี้ มองดูก็เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจน แต่ถึงอย่างนั้น มันก็เป็นการมองด้านเดียว จากแง่มุมของเรา โดยเอาตัวเราเป็นเกณฑ์วัด ที่นี้ลองมองในแง่มุมอื่น เพื่อเป็นแง่คิดอีกด้านหนึ่ง ที่จะช่วยให้การมองทั่วรอบครอบทุกด้าน หรือหลายด้านมากขึ้น

มองในแง่ของเด็ก หรือตัวผู้ถูกกระทำ มีหลักธรรมด่าว่า สัตว์ทุกตนรักชีวิต และรักสุขเกลียดทุกข์ ถ้าเป็นไปได้ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ มีร่างกายที่สมบูรณ์ แต่เมื่อไม่ได้ อย่างนั้น แม้จะเป็นคนพิการพิการ จะโดยกำเนิด หรือด้วยเหตุบางอย่างหลังจากเกิดแล้วก็ตาม จะเห็นว่าคนตาบอด หูหนวก มือเท้ากุด ขาลีบอย่างไรก็ตาม ก็ล้วนอยากมีชีวิตอยู่กันทั้งนั้น

น้อยนักที่อยากตาย คนที่อยากตาย โดยมากเกิดจากปัญหาจิตใจมากกว่า ดังจะเห็นว่า คนที่คิดฆ่าตัวตายส่วนมาก เป็นคนที่มีร่างกายครบถ้วนเป็นปกติ แต่จิตใจตกอยู่ในสภาพวิปริตแปรปรวนผิดหวังเห็นชีวิตไม่มีความหมาย คนที่พิการทางกายยังคิดหวังอยากมีชีวิตอยู่ แต่คนที่ร่างกายดีจำนวนไม่น้อยกลับมีจิตใจพิการสิ้นหวังและอยากตาย

ที่นี่ มองในแง่สังคม บ้าง เรามักคิดเพียงว่าคนที่ร่างกายพิการพิการ จะช่วยตัวเองไม่ได้ หรือทำอะไรได้น้อย เป็นภาระแก่คนอื่น เป็นเครื่องถ่วงสังคม เช่นเงินทองที่จะเอาไปใช้พัฒนาประเทศก็ต้องเอามาใช้ดูแลคนเหล่านี้ แต่ความจริงก็ปรากฏให้เห็นว่า คนพิการมีศักยภาพที่พัฒนาให้กลายเป็นผู้สามารถสร้างสรรค์ได้ ในสังคมที่ฉลาด รู้จักให้ออกาสและสนับสนุน ก็ปรากฏว่าคนพิการสามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้ช่วยตัวเองได้ และทำอะไร ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมได้ โดยเฉพาะคนที่พิการด้านหนึ่ง อาจจะมีศักยภาพที่พัฒนาได้ดีพิเศษอีกด้านหนึ่ง ซึ่งทำให้คนพิการที่รู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเองสามารถทำอะไร บางอย่างได้เก่งกว่าคนปกติทั่วไป บางทีถ้าสังคมรู้จักสนับสนุน อาจฝึกกลุ่มคนพิการให้ทำงานพิเศษบางอย่างแก่สังคม ที่คนปกติทำไม่ค่อยได้ เป็นกลุ่มผู้ชำนาญพิเศษด้านหนึ่ง

ที่น่าสังเกตยิ่งกว่านั้น คือ คนพิการไม่สมบูรณ์ อาจจะเป็นภาระถ่วงสังคมบ้าง แต่โดยทั่วไปจะไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคม ในทางตรงข้ามคนที่ร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรงดีนี้แหละ จำนวนมากเป็นคนพิการทางจิตใจ และคนพิการทางจิตเหล่านี้แหละที่ก่อปัญหาเป็นภัยอันตราย ทำความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง สังคมน่าจะให้ความสนใจแก่ปัญหาคนพิการทางจิตใจนี้ให้มาก เพราะมีจำนวนมาก และเป็นภัยอย่างยิ่ง สังคมที่พินาศไปแล้ว และจะพินาศต่อไป ไม่ใช่เป็นเพราะคนพิการทางกาย แต่เป็นเพราะคนที่พิการทางจิต

บางทีบางคนก็รู้สึกเกะกะขวางหูขวางตาหรือไม่สบายตาเมื่อเห็นคนร่างกายไม่สมบูรณ์ และไม่อยากให้สังคมมีภาพที่ไม่น่าดูอย่างนั้น เราอยากให้สังคมมีแต่คนที่มีร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรง แล้วก็เลยเห็นด้วยกับการปฏิบัติของสังคมบางถิ่นในอดีต ถ้ามีคนร่างกายไม่ปกติ ก็เก็บเอาไปกำจัดให้หมด อาตมาเมื่อเป็นเด็กก็เคยนึกชอบใจวิธีการแบบนั้น

แต่แล้วเราก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนแก่คนเฒ่า ก็ไม่สมบูรณ์และไม่น่าดู เพราะฉะนั้น ก็ควรจะเก็บเอาคนแก่คนเฒ่าไปเป็นปุ๋ยเสียให้หมดด้วย เสร็จแล้วก็นึกไกลต่อไปอีกว่า

คนที่รูปร่างไม่สวยไม่งาม หน้าตาซีเหว่ ก็น่าจะเก็บเอาไปให้หมดเช่นเดียวกัน สังคมจะได้มีแต่ภาพที่สวยงาม

จากนั้นก็จะมีอีกไกลต่อไปอีกว่าควรจะต้องคัดเอาไว้เฉพาะคนที่สมบูรณ์แข็งแรงสวยงามถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้เท่านั้น ความคิดนี้ก็เลยไม่สิ้นสุด และสังคมก็คงย่อยยับไปเสียก่อน (เวลานี้ มีวิชาพันธุวิศวกรรม หรือ genetic engineering ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้บางคนบางกลุ่มก็คิดจะสร้างมนุษย์พันธุ์พิเศษ ชนิด superman ขึ้นมา ต่อไปข้างหน้า พวกซูเปอร์แมนก็คงต้องจัดการเก็บมนุษย์ธรรมดาให้หมด และหลังจากนั้น ก็คงจะมีการแยกกันอีก เป็นซูเปอร์แมนเกรด ๑ ซูเปอร์แมนเกรด ๒ ฯลฯ แล้วก็คงต้องจัดการเก็บกันต่อไปเรื่อยๆ)

ที่นี่ มองอีกด้านหนึ่ง ต่อไปวิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าต่อไปอีก วงการแพทย์คงจะทำอะไรได้อีกมากมายที่ยังทำไม่ได้ในปัจจุบัน และวิทยาการสมัยนี้ก็เจริญเร็วมากด้วย บางทีอีกไม่ช้าการแพทย์ก็อาจจะช่วยแก้ไขบำบัดความพิการที่เกิเกิดขึ้นจากกำเนิดที่บกพร่องเหล่านี้ได้ดีขึ้น แต่อันนี้เป็นเพียงข้อที่ น่าจะคำนึงถึงในเวลาตัดสินใจไม่ถึงกับเป็นเหตุผลที่ว่ามานี้ ไม่ใช่จะให้ถือเป็นหลัก แต่เป็นเพียงการเสนอตัวอย่างแง่มุมอย่างอื่นที่อาจจะคิดไปได้ เพื่อให้การมองปัญหาและการแก้ปัญหา มีลักษณะกว้างไกลและครอบคลุมยิ่ง

ขึ้น เพราะเรื่องราวต่างๆ ที่เราประสบนั้น ถ้ามองแง่ลบ ก็เห็นด้านลบมากขึ้นๆ ถ้ามองแง่บวก ก็เห็นด้านบวกเพิ่มขึ้นๆ จึงควรมองให้ครบทั้งลบและบวก

ข้อสำคัญที่ขอย้ำก็คือ การตัดสินใจและการปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ควรให้มีลักษณะที่เป็นการปิดทางการพัฒนาตนของบุคคล และการพัฒนาสังคมของมนุษย์ เช่นเมื่อต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรมีการยอมรับขีดจำกัดแห่งความสามารถของตนหรือของสังคมในขณะนั้นด้วย ว่าเท่าที่ฉันรู้ได้ทำได้ ขณะนี้ ภายในสภาพสังคมที่จะเอื้ออำนวยได้นี้ เราจำเป็นต้องทำได้อย่างดีที่สุดเท่านี้ และเราจะศึกษาหาทางที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก อย่าตั้งความรู้สึกหรือบอกแก่ผู้อื่นว่าอันนั้นเป็นการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

ถาม คำว่า soul ภาษาไทยใช้คำว่าวิญญาณ จะเป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ ในวงการพระพุทธศาสนา เราหลีกเลี่ยงไม่ยอมใช้คำว่า soul เพราะ soul นี้มีลักษณะอย่างที่เขาใช้สำหรับ อาตมัน เป็นวิญญาณในความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนไปแล้ว ซึ่งไม่ใช่ความหมายในภาษาบาลี ในวงการศาสนาภาษาอังกฤษไม่มีใครแปลวิญญาณว่า soul เขาใช้เพียง consciousness พจนานุกรมบาลี-อังกฤษ หรืออังกฤษ-บาลีทั้งหลาย ใช้

soul เป็นคำแปลของอัตตา หรืออาตมัน และแปลอัตตา หรืออาตมันว่า soul ทั้งนั้น ไม่มีใครใช้คำนี้กับวิญญาณ

หลักพุทธศาสนาถือว่าจิตนี้เกิดดับตลอดเวลา เป็นกระแส ไม่ใช่เป็นตัวยืนที่ตายตัว ถ้าหากเป็น soul ก็จะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นอมตะนิรันดร์ เพราะฉะนั้นก็จึงใช้กันไม่ได้ เหมือนคำว่า เกิดใหม่ ในภาษาอังกฤษ สำหรับพวกฮินดู ที่ถือว่ามี soul เขาใช้คำว่า reincarnation แต่ในทางพุทธศาสนา คำนี้ถือว่าใช้ไม่ได้ เราใช้คำว่า rebirth และถือว่าการเกิดใหม่เป็นปรากฏการณ์ในกระแสของการเกิดดับตลอดเวลา

ถาม ถ้านำเอาเชื้อของบิดา และไข่ของมารดาไปใส่ในมดลูกของผู้หญิงอื่น ใครเป็นแม่กันแน่ เหมือนเด็กในหลอดแก้ว

ตอบ อันนี้ก็ชัดเจนอยู่แล้ว คือตัวมารดา อยู่ที่ไข่ เป็นเจ้าของไข่ ตัวบิดาอยู่ที่สเปิร์ม เป็นเจ้าของเชื้อ ก็ชัดเจนอยู่แล้ว เป็นฝ่ายพิชนิยาม คนอื่นเป็นเพียงที่อาศัยเป็นฝ่ายอุตุนิยามเท่านั้นเอง แม่ที่ให้อาศัยนั้น เป็นฝ่ายอุตุนิยาม อันนี้เราดูจากเรื่องนิยามได้ชัด ดูว่าเป็นฝ่ายอุตุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม หรือกรรมนิยาม กรณีนี้ก็เหมือนเอาลูกไปฝากเขาเลี้ยง คนนั้นก็เป็นผู้แม่ แต่เป็นผู้แม่เลี้ยง แม่จริงก็คือเจ้าของไข่

ถาม การทำแท้งในวัยศึกษา ถือตั้งครภในขณะยังไม่พร้อมที่จะมีบุตร มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต่อจนจบจึงตัดสินใจที่จะทำแท้งจะบาปมากไหม

ตอบ อันนี้ก็ตรงตามที่พูดไปแล้ว คือตัวความจริงนั้นเราต้องยอมรับก่อน และต้องรับผิดชอบการกระทำของเรา อันนี้จะเป็นความกล้าหาญทางจริยธรรม และทำให้มีการพัฒนาตัวเองต่อไปด้วย ถ้าเราไม่ยอมรับความจริงก่อนแล้ว เราไม่มีความเข้มแข็ง เราจะมีอะไรหลอกใจตัวเองอยู่เรื่อยไป

วิธีปฏิบัติ ก็เอาหลักที่พูดข้างต้นมาใช้ คือตอนแรกต้องยอมรับความจริงก่อน จากนั้นในแง่การตัดสินใจ ก็ดูว่าตัวเองทำหรือไม่ทำด้วยเหตุผลอะไร และรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าจะพูดว่าบาปก็บาปอยู่แล้ว แต่ในแง่ของเหตุผลเกี่ยวกับส่วนดีหรือคุณประโยชน์มีไหม คู่กันไหม และไม่ใช่มองในแง่ประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น ต้องมองประโยชน์ของชีวิตอื่นและของสังคมทั้งระยะสั้นระยะยาวด้วย ได้พูดแล้วว่าเป็นทางเลือกที่เสียทั้งสองอย่าง จะทำได้ก็แค่ว่าทางเลือกไหนจะมีคุณหรือโทษมากกว่ากัน ตอนนั้นก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ไปแล้ว เหมือนทหารที่ไปรบ แต่ในกรณีนี้เราจะมีฐานะเป็นอย่างไรหรือไม่ เราก็ต้องพิจารณาดู

เรื่องบาปนั้นก็ต้องบาปแล้ว เหมือนอย่างทหาร เมื่อไป

รบไปทำลายชีวิตข้าศึกคนหนึ่ง มันก็บาป เพราะทำลายชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อเรามีเหตุผลในการกระทำนั้น ก็พูดได้ว่าบาปน้อยหน่อย เช่น เราไม่ได้มีความเคียดแค้นใจที่จะไปทำลายชีวิตเขา แต่เราทำไปตามหน้าที่ ทำด้วยเหตุผลเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นต้น แต่บาปก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งการรับผลก็มีในส่วนนั้น เช่นเดียวกับในด้านดี ก็มีผลของมันไป

เหมือนอย่างสมัยก่อนพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศ ก็มีการสั่งฆ่าคนที่ทำผิด ทำโทษ เมื่อตัวเองระริ่งอำนาจว่าฉันมีอำนาจยิ่งใหญ่จะสั่งฆ่าใครก็ได้ อาจจะมีผลไม่มีจิตโกรธหรือมีจิตที่ตามใจตัวเองนิดเดียวก็ฆ่าคนได้ นี่ก็เหมือนกัน ถ้าคนเรามีอำนาจขึ้นมา ไม่มีเครื่องยับยั้ง มันจะผลอตตามใจตัวได้โดยง่าย จึงต้องให้ทำด้วยความเป็นธรรมโดยใจมีธรรมสำหรับแม่กับลูกในท้อง แม่ก็มีอำนาจเหนือกว่า จะจัดการอย่างไร เด็กก็ไม่มีทางสู้ แต่มันเป็นการรังแกกันหรือเปล่า เพราะฉะนั้น จริยธรรมในแง่ยอมรับความจริงแล้วมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นก็จะช่วยให้ทำด้วยความรอบคอบไม่ทำเอาง่ายๆ ตามใจชอบ กษัตริย์บางองค์ในสมัยโบราณ อาจจะมีอำนาจโดยแทบไม่รู้ลึกละอะไรเลย หันไปเจอคนนี่ไม่ชอบหน้าก็สั่งให้เอาตัวไปฆ่าเสียแล้ว แทบจะ 모르ลึกละอะไร แต่มันจะสะสมไว้ สะสมไว้ในจิตตลอดเวลา

ขออย่าว่า ฟังปฏิบัติกับใจตนเองให้ตรงและให้ชัด คือเมื่อทำบาปแล้ว ก็ยอมรับกับตนเองว่าบาป ส่วนด้านเหตุผลในการตัดสินใจก็ให้ชัดกับใจเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น อย่าเอาใจมาหมกมุ่นกับความคิดขุ่นมัวเศร้าหมองหวนละห้อย ให้เป็นบาปกรรมมากขึ้นไปอีก แต่ควรจะเอาบาปนั้นมาเป็นฐานของการพลิกกลับที่จะตั้งใจทำความดีอื่นๆ ขึ้นไป แล้วเราก็จะได้กรรมใหม่ที่ดีเข้ามามากขึ้นๆ และเป็นการพัฒนาตนต่อไปด้วย จะได้เป็นเหมือนคำพระที่ตรัสไว้ว่า

“ผู้ใดทำบาปแล้ว ปิดรายการบาปนั้นเสียด้วยความดี ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่านพ้นจากเมฆหมอก”^๑
หรือว่า “ผู้ใดเคยประมาทมาก่อน แต่กลับตัวได้ ไม่ประมาทต่อมา ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่านพ้นจากเมฆหมอก”^๑

ถาม คนที่มีหิริโอตตปะสูง ทำผิดนิดหน่อย ก็มีความรู้สึกละอาย และระลึกถึงอยู่เสมอ ส่วนคนที่สองเป็นคนที่ไม่มีหิริ ทำผิดเท่ากับคนแรก แต่ไม่รู้ลึกละอะไรเลย คนที่หนึ่งเวลาจะตายก็นึกถึงความผิดที่ทำเอาไว้ก็จะไปสู่สุคติ ส่วนคนที่สองไม่นึกถึงเลย ลืมหมด เวลาตายแล้วก็ไปสู่อสุคติภูมิ

^๑ พ.จ.๒๕/๒๓/๓๘; พ.ว.๒๖/๓๔๒/๓๘๘

ตอบ อันนี้ต้องมองด้วยอุปมา เป็นข้อเปรียบเทียบ คือว่า ผ้าที่ดำมากแล้ว เติมอะไรเข้าไป ไปโดนอะไรเข้าอีก ก็มองไม่เห็น หรือน้ำที่เป็นโคลนแล้วนี้มีอะไรใส่ลงไปอีก สีเขียวสีแดงใส่ลงไปก็เฉย แต่น้ำที่ใส่นั้นตรงกันข้าม ใส่สีแดงลงไปนิดเดียวก็เห็นเหมือนผ้าหรือกระดาษสีขาวมีอะไรเปื้อนนิดหน่อยก็มองเห็นชัด

จิตของมนุษย์ก็ทำนองเดียวกัน จิตที่มีดมัวขนาดน้ำโคลน น้ำครำ หรือเหมือนผ้าดำสกปรก มันเป็นสภาพจิตที่หยาบ และมีดำของมันอยู่แล้ว เมื่อทำอะไรที่เป็นบาปมีดำน้อยกว่านั้นหรือเหมือนอย่างนั้น ก็ยอมไม่แปลก ไม่รู้สึก แต่การที่จะไปเกิดที่ไหนนั้นก็ไปตามภูมิจิต หรือระดับจิต จิตที่มีดำอย่างนั้น ก็ยอมไม่ไปสู่สุคติภูมิ มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นไปเองตามธรรมชาติของมัน ส่วนคนที่จิตใสสะอาด พอมืออะไรผิด แปลกนิดหน่อยก็เกิดความรู้สึกเศร้าหมองใจขึ้นมา มองเห็นเด่นชัด อันนั้นก็เป็นอย่างดีที่แสดงว่ามีจิตใจประณีต แต่ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้ไปตกต่ำเพราะความเศร้าหมองนั้น

เรื่องนี้ขอให้พิจารณาในแง่การพัฒนาตน เพราะการปฏิบัติธรรมในความหมายหนึ่ง ก็คือการพัฒนาตนมนุษย์นั่นเอง คนเราที่ต้องการเข้าถึงประโยชน์ของชีวิตที่สูงขึ้นไป หรือจะทำอะไรที่สูงขึ้นไปในทางคุณค่าของชีวิต ก็จะต้องพัฒนาจิตของตนขึ้นไปให้ถึงระดับนั้นด้วย ถ้าจะเข้าถึงประโยชน์และ

คุณค่าของชีวิตอย่างสูง จิตก็ยิ่งต้องประณีตมากขึ้น

ทีนี้ ในตอนแรกเมื่อเขาอยู่กับชีวิตในระดับสัญชาตญาณ จิตของเขาจะหยาบจะมีได้อย่างไร เขาก็ไม่รู้สึก แต่คนเราไม่ใช่จะอยู่อย่างนั้นตลอดไป วันหนึ่งเขาจะต้องการคุณค่าของชีวิตจิตใจที่สูงที่ประณีตขึ้นไป แล้วความประณีตหรือใสสะอาดของจิตใจก็จะมีความหมายขึ้นมาทันที พร้อมกับที่สิ่งที่ทำให้จิตหยาบมีดดำก็ส่งผลในทางลบขึ้นมาทันที เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น คนที่มีจิตมีดดำอยู่แล้ว เขาจะไม่รู้สึกต่อสิ่งสกปรกที่เติมเข้ามาจนกว่าเขาจะพัฒนาจิตให้สูงขึ้น คือเมื่อจิตของเขาต้องการอะไรที่จะเป็นประโยชน์สูงกว่านั้นแล้ว เขาก็จะต้องมีระดับจิตที่พัฒนาขึ้นไป รั้งกันให้พอดี ทีนี้ ในตอนที่ยังไม่ได้พัฒนาตัวเองเขายังไม่เห็นและไม่ได้นึกถึงเรื่องนี้ แต่พอเขาจะพัฒนาจิตปั๊บก็จะเกิดปัญหาทันที อะไรๆ ที่สะสมไว้ก็ไหลขึ้นมาก่อกลายเป็นอุปสรรคแก่ตัวเอง

ขอุปมาว่าอย่างนี้เหมือนอย่างในเรื่องความสกปรก เช่น ฟันท้องประชุมที่เราเดินกันอยู่ที่นี่ แคนี่เราก็มองสะอาดแล้วใช้ไหม ต่อมาเราเกิดต้องการให้เป็นโต๊ะทำงาน ความสะอาดแค่นี้ก็พอสำหรับเดินนี่ก็ไม่พอเสียแล้ว ต้องให้สะอาดขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งจึงใช้งานได้ ทีนี้ ถ้าเป็นแว่นตาล่ะ ความสะอาดแค่นี้พอโต๊ะทำงานก็ไม่พอเสียแล้ว แว่นตาก็ต้องสะอาดกว่าโต๊ะ

ทำงานขึ้นไปอีก จึงจะใช้งานได้

จิตของเราก็เหมือนกัน เมื่อจะใช้งานที่ประณีต เช่นในการบรรลุธรรมที่สูงขึ้นไป หรือเมื่อต้องการบรรลุสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป ในตอนแรก ยังไม่ได้เริ่มต้องการ ยังไม่เริ่มจะเอา ก็ยังไม่รู้ตัว คนที่มีดีมั่วอย่างนั้นไม่รู้สึกละเลย มันหนักหนาจนกระทั่งไม่รู้สึกละเลยก็เฉยๆ แต่พอจะเอาขึ้นมา จะต้องพัฒนาจิตให้มีระดับสูงขึ้นก็เจอปัญหาเจ้าพวกนี้กวนแล้ว จะพัฒนาไปก็ไม่ได้ มันตันหมด แส่นจะยาก มันต้องอาศัยจิตที่ประณีตกว่านั้น เหมือนกับน้ำที่ต้องการให้เห็นอะไรๆ ชัดเจน ก็ต้องใช้น้ำที่ใสพอ ตอนแรกเรายังไม่รู้ตัวก็เลยไม่รู้สึกละเลยไม่เห็นคุณโทษของมัน แต่พอจะพัฒนาขึ้นไปก็เห็นชัด เอาไปใช้ประโยชน์ที่ต้องการใหม่ไม่ได้ ถึงเวลาที่ต้องการจะพัฒนาก็เกิดตัวกวนขึ้นมา เพราะสังสมในจิตที่หมักหมมไว้มาก ลิ่งเหล่านั่นกลายเป็นอุปสรรคกันตัวเอง

ในทางกลับกัน คนที่มีหิริโอตตตบะมาก หรือมีฉันทะ ใฝ่ดีมาก อยากให้ชีวิตของตนดีงามบริสุทธิ์ เมื่อไปทำอะไรผิดนิดๆ หน่อยๆ ก็มองเห็นเด่นชัด แล้วก็เกิดความรู้สึกขุ่นมัว เศร้าหมอง แล้วก็เอามาคิดปรุงแต่งทำให้เกิดความทุกข์มาก ในแง่นี้ก็ต้องก้าวหน้าต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือมีหลักว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล หรือกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ ดังนั้น

เมื่อเราทำความดี ถ้าทำใจวางใจไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน เราจึงต้องทำใจปรับใจให้ถูกต้องด้วยโยนิโสมนสิการ

วิธีปฏิบัติ วางใจให้ถูกต้อง ก็คือ ถ้าเกิดความผิดพลาดไปแล้ว ก็ตั้งใจว่า เอาละนั่นเป็นความผิด ต่อไปนี้เราจะสำรวจระวัง แล้วเอามันเป็นบทเรียนและเป็นฐานของการที่จะพัฒนาตัวต่อไป แล้วก็จะได้ทั้งปัญญา และได้แรงส่งที่มีพลังในการทำความดีเพิ่มขึ้น อย่างมัวคิดหมกมุ่นขุ่นหมองให้ไม่สบายใจ เพราะการคิดอย่างนั้นก็เป็นอกุศลกรรมด้วย ไม่ถูกต้อง ให้คิดว่าเรานี้โดยเจตนาที่แท้ ก็ใฝ่ดี ตั้งใจทำความดี แต่ด้วยความประมาท จึงพลาดไป ทำความผิดไปแล้ว ยอมรับเสีย แล้วตั้งใจให้ถูก อย่าไปขุ่นมัวเศร้าหมองอีก ตั้งใจว่าเราจะไม่ทำมันอีก พัฒนาตัวต่อไป อกุศลกรรมที่ทำก็จะไม่สั่งสมมาก แล้วยังได้พลังในการทำกุศลต่อไปด้วย เข้าหลักพุทธภาษิตที่ยกมาให้ฟังในคำตอบก่อนนี้

ถาม เรื่องกรรมนิमित และคตินิमित เมื่อคนโกสัตายทุกคนจะมีคตินิमितหรือไม่ และเมื่อจิตจุดแล้วจะปฏิสนธิตามคตินิमितเสมอไปหรือไม่ มีผลทันทีหรือไม่ เพราะอะไร

ตอบ จิตนี้จะสืบต่อเกิดดับๆ ตลอดเวลา แม้ในเวลาที่เรายังมีชีวิตอยู่ แล้วท่านก็มองเรื่องการไปเกิด เหมือนกับตอนที่

ชีวิตอยู่ เป็นแต่ว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะในส่วที่เป็นรูปธรรม ส่วนในแง่ของนามธรรมแล้วเหมือนกัน คือ เกิดดับสืบต่อไปตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เรื่องของปฏิสนธิจิตและจุติจิตก็เป็นเพียงขณะหนึ่งๆ ตามธรรมดา เพียงแต่จิตเกิดดับสืบต่อไปถึงจังหวะสำคัญซึ่งมีเหตุการณ์ที่แรง ทำให้จิตมีอาการแสดงตัวแรงขึ้นมาและมีกรรมนิมิต กับคตินิมิต คล้ายๆ ว่าจิตมาถึงจุดวิกฤต

ธรรมดาในจิตของเรานั้น สิ่งที่สั่งสมเหล่านี้มันมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีภาวะวิกฤตที่จะทำให้ปรากฏ พอถึงจุดวิกฤตนี้ ภาพที่เรียกว่ากรรมนิมิต ก็ปรากฏขึ้นมา หมายความว่า สิ่งทีกระทำไว้ทั้งหมดไม่ได้หายไปไหน เมื่อถึงจุดวิกฤตก็กลายเป็นภาพสะท้อนจากอดีตขึ้นมา เสร็จแล้วจิตก็โยงจากภาพสะท้อนนั้นปรุงแต่งเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอนาคต เรียกว่าคตินิมิต คือภาพตัวแทนของสภาพที่จะไปเกิดข้างหน้า ซึ่งก็เป็นอีกขณะจิตหนึ่งเท่านั้นเอง คล้ายเป็นตัวบอกทิศทาง หรือเป็นภาพฉายคุณสมบัติของจิตที่มันบอกตัวเองหรือฟ้องตัวเอง ว่าฉันมีความพร้อมจะไปที่ไหน ไม่ใช่คนอื่นมาแสดง แต่จิตนั่นเอง มันแสดงอาการของมัน แล้วฉายภาพออกมาตามสภาพของภาวะที่มันจะเอาจะไปหา เหมือนกับบอกว่าตัวฉันจะไปไหน ก็จบ ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มันจะไปตามนั้น เพราะว่า

นั่นคืออาการของมันเองที่ปรากฏฉายออกมา

ถาม เรื่องการใส่ห่วง ในกรณีที่มีการคาดการณ์กำเนิดโดยการใส่ห่วง โดยที่เจตนาไม่ต้องการมีบุตร แต่ไม่มีเจตนาจะฆ่าตัวอ่อน ในกรณีนี้จะเป็นกรรมหรือไม่อย่างไร

ตอบ ก็ตัดสินด้วยเจตนาอย่างที่ว่า ไม่มีเจตนาจะฆ่าให้ตาย อาจทำไปเพราะไม่รู้แล้วก็ไปเหตุให้คนอื่นตายไป คล้ายกับจะเป็นการทำให้คนตายโดยประมาท แต่ที่จริงเป็นการทำให้คนตายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อย่างไรก็ตาม ในกรณีอย่างนี้ ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียด ก็ต้องดูที่เจตนา เพราะกรณีอย่างนี้มีเจตนาด้วย เพียงแต่ไม่ใช่เจตนาที่จะฆ่าโดยตรง เจตนาอาจต่างกันได้ เจตนาที่ไม่ต้องการมีบุตรนั้น อาจเป็นเจตนาที่ถกกันไม่ให้เขามีชีวิตอยู่ได้ต่อไป หรือเป็นเจตนาแบบป้องกันตัวเอง ความต่างของเจตนานี้มีผลต่อคุณสมบัติของกรรมให้แรงหรือเบาต่างกัน

ถาม เมื่อมาฟังนี้แล้ว ก็รู้ ถ้าใส่ห่วงอยู่จะต้องไปถอดใหม่

ตอบ อันนี้เป็นเรื่องที่คุณหมอเองแนะนำกันได้ ก็อาศัยหลักการนี้ แล้วก็ปฏิบัติ ต้องให้เกณฑ์วินิจฉัยอย่างที่ว่า มาเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ

ถาม ผู้สั่งให้ซื้อยาทำลายพยาธิ การกินยาถ่ายพยาธิ และการรักษา

ปฏิบัติวนะเพื่อทำลายเบคทีเรีย การกระทำดังกล่าวก็เป็นการฆ่าสัตว์ เป็นบาปหรือไม่

ตอบ อันนี้เป็นส่วนเล็กๆ น้อย ถือว่าเป็นเรื่องปลีกย่อย หมายความว่า ชีวิตระดับนี้ ถ้าเป็นแบคทีเรีย ก็เป็นพืช การฆ่าเชื้อโรคประเภทนี้ก็เป็นการทำลายชีวิตพืช หรือเหมือนตัดต้นไม้ ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าเป็นสัตว์ก็มีข้อพิจารณาว่า

๑. สัตว์นั้นเป็นสัตว์เล็ก เป็นสัตว์ชั้นต่ำ เป็นสัตว์มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การทำลายชีวิตจึงเป็นบาปน้อย

๒. ต้องตั้งเจตนาให้ถูกต้อง คือใช้ยาด้วยเจตนาจะรักษาโรค เจตนารักษาร่างกาย ไม่ใช่มีเจตนาฆ่าร้ายจะทำลายผู้อื่น เมื่อไม่มีเจตนาจะฆ่า ก็ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล

เจตนานี้มีเหตุผลที่สมควร เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องรักษาร่างกายชีวิตของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี และก็มีหลักความจริงข้อใหญ่อย่างหนึ่งว่า ในฐานะของมนุษย์ เมื่อเรามีชีวิตอยู่ ถ้าว่าตามความจริงแล้วจะให้พ้นจากการเบียดเบียนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตอื่นโดยสิ้นเชิงไม่ได้ การที่เรายังมีชีวิตอยู่นี้ แม้แต่การทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายของเราเอง ก็เป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือแม้แต่การแตกดับแก่ชีวิตอื่นบ้างไม่น้อย เช่น พวกจุลชีพทั้งหลาย เป็นต้น เป็นธรรมดาของการมีชีวิตอยู่ซึ่งจะต้องยอมรับ

ความจริงไว้ชั้นหนึ่ง

ที่นี้ข้อพิจารณาสำคัญก็อยู่ที่ว่าเราจะรับผิดชอบได้แค่ไหน ปัญหาอยู่ที่นี้ นี่คือจุดที่พระพุทธเจ้าวางไว้ให้เราแล้ว เกณฑ์มาตรฐานคือเจตนา เอาเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสิน มิฉะนั้นแล้วเราก็จะต้องเดือดร้อนโดยไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งตัวเองจะไม่เป็นอันทำอะไร ตลอดจนจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะถ้าเรามีชีวิตอยู่ก็จะทำให้คนอื่นต้องตาย หรือทำให้คนอื่นเขาลำบาก ประการใดประการหนึ่ง

ขอยกตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ มีนักบวชพวกหนึ่งที่คิดหนักในเรื่องนี้คือคิดมากในเรื่องที่ว่าทำอย่างไรจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถ้าทำโน่นก็จะเบียดเบียนสัตว์นี้ ถ้าทำนั่นก็จะเบียดเบียนสัตว์โน้น แก้ก็หาทางพัฒนาวิธีการที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนของแกเรื่อยไป พวกนี้คือนักบวชนิครนถ์ ซึ่งเป็นลัทธิที่ยึดถือหลักอหิงสามากที่สุด เกิดขึ้นร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า และมีมาในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบัน

นักบวชพวกนี้คิดมาก ทำอะไรก็กลัวว่าจะเป็นเบียดเบียนสัตว์อื่น เพราะฉะนั้นแก้ก็คิดว่า ถ้าฉันเดินก็ต้องมีใบเหยียบสัตว์อื่นถึงตายบ้าง แต่จะไม่เดินก็ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อมีชีวิตอยู่ก็ต้องเดิน แล้วจะทำอย่างไรดี แก้ก็เลยคิดประดิษฐ์ไม้กวาดพิเศษขึ้นมาชนิดหนึ่ง เวลาเดินไปไหนก็ต้องถือไม้

กวาดไปด้วย กวาดพื้นข้างหน้าไปตลอดทาง

ทีนี้แกก็มาคิดอีกว่า ถ้าแกจุดไฟ ก็ต้องมีสัตว์มาถูกไฟไหม้ตายบ้าง เราก็บีบดเบียนสัตว์ ทำอย่างไรดี นักบวชพวกของแกก็เลยไม่จุดไฟ

ทีนี้ก็คิดอีก ถ้าอาบน้ำ ก็จะเป็นเหตุให้สัตว์บางอย่างต้องตาย อาจจะเป็นสัตว์ที่เกาะอยู่ตามตัวหรือที่อยู่ตามพื้นเวลาน้ำไหลไปก็ถูกท่วมตาย เอ ทีนี้เราก็ต้องไม่อาบน้ำ

ต่อมาแกก็คิดอีกว่า เวลาแกหายใจ สงสัยจะมีสัตว์เล็กๆ น้อยๆ เข้าไปตายบ้าง แต่ถ้าไม่หายใจ ตัวแกเองก็ตาย จะทำอย่างไรดี แกไม่มีทางเลือก ก็เลยคิดประดิษฐ์ผ้าขึ้นชิ้นหนึ่ง เอามาผูก ปิดปากและจมูก คล้ายอย่างที่คุณหมอใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พวกนักบวชนิครนถ์ แกคิดมากอย่างนี้

ทีนี้ทางด้านพระพุทธศาสนา ก็เป็นศาสนาที่ถือหลักอหิงสาเหมือนกัน แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าเป็นศีลก็ให้เอาที่เจตนา ฉะนั้นไม่ต้องไปคิดมากจนเลยเถิด จะกลายเป็นรับผิดชอบมากเกินไป จนอยู่ในโลกไม่ได้ ตามหลักของเราให้รับผิดชอบต่อเจตนา เอาเจตนาเป็นเกณฑ์มาตรฐานไว้ แล้วนอกเหนือจากนั้นหรือเกินกว่านั้น คนใดอยากจะไกลจากการเบียดเบียนมากขึ้นกว่านั้น จะถือข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปอีก ท่านก็ไม่ห้าม แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณา

ถ้าเกินกว่านั้นแล้ว การถือปฏิบัตินั้นเรียกว่า วัตร แยกให้ถูก

ศีลมีมาตรฐานที่เจตนา เรารับผิดชอบแค่รักษาเจตนาของเราไว้ให้ได้ ถ้าต้องการปฏิบัติให้เข้มงวดกว่านั้น ก็ถือข้อปฏิบัติพิเศษที่เป็นเรื่องของความสมัครใจ ดังนั้นถ้าคิดว่าตนต้องการห่างเหินจากการเบียดเบียนให้มากขึ้น เห็นว่าการปฏิบัติอย่างนั้นๆ จะทำให้ตนเบียดเบียนสัตว์อื่นน้อยลงไปอีก ก็รับกับใจตัวเอง ที่จะถือข้อปฏิบัติที่เรียกว่าวัตร

การถือวัตรอย่างนี้เป็นเรื่องของความสมัครใจ แต่ก็มีเกณฑ์ที่มีขอบเขตเหมือนกัน วัตรบางชนิดเป็นเรื่องเลยเถิดไป จะกลายเป็นการทรมานตัวเอง หรือทำให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม มีตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ แต่คงไม่เป็นไร เล่าเพื่อจะให้เป็นตัวอย่างไว้ คือ ข้อปฏิบัติบางอย่างเจ้าตัวเข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ แต่บางทีกลับเป็นโทษ พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม ขอย้ำความเข้าใจก่อนว่า วัตรต่างจากศีล วัตรเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่เรามีสิทธิเลือกที่จะถือเพื่อประโยชน์บางอย่าง เช่น เพื่อขัดเกลาตนเอง หรือฝึกฝนตนเอง ทีนี้ในหมู่พระสงฆ์บางที่ท่านก็ถือวัตรพิเศษขึ้นมา โดยตั้งกติกากันขึ้น เพื่อจะให้การปฏิบัติได้ผล ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องเล่าถึงพระภิกษุกลุ่มหนึ่ง ถึงตอนเข้าพรรษาก็คิดกันว่า ในพรรษานี้เราจะต้องปฏิบัติกันให้เต็มที่

การที่เราพูดคุยกันนี้ก็ทำให้เสียหรือหย่อนการปฏิบัติ และทำให้จิตฟุ้งไปได้ ฉะนั้น พระราชินี เรามาวางกติกาไว้ว่าจะไม่พูดกัน แต่ที่นี้ จะทำอย่างไรจึงจะอยู่ได้ เพราะตามธรรมชาติก็ต้องมีกิจธุระบ้าง เช่น อดฉันนั้นเจ็บองค์นี้ป่วย เวลาเมื่อมีเรื่องราวอะไรจะต้องทำ จะทำอย่างไร เมื่อพิจารณากันแล้ว ก็ตกลงใช้วิธีตั้งสัตยาธิษฐานไว้ โดยการตรึงระฆัง ถ้าระฆังตีขึ้นสามครั้งหมายความว่าเมื่อมีพระเจ็บไข้ ดีสี่ครั้งหมายความว่ามิอันตรายบางอย่างเกิดขึ้น ดีห้าครั้งหมายความว่าเรียกประชุม กังนี่เป็นต้น ครั้นเช้าพรธษาแล้วก็ไม่พูดกันเลย ตั้งใจเอาแต่ปฏิบัติกันเต็มที่

พอออกพรธษาแล้ว พระชุตินี้ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามสุขทุกข์ว่า พวกเธออยู่กันดีหรืออย่างไร พระก็ภูมิใจว่า พระราชินีแล้ว พวกเราเคร่งครัดดีเหลือเกินคุยได้ ก็อวดพระพุทธเจ้า กราบทูลว่าข้าพระองค์อยู่กันสุขสบายดี พระราชินีแล้วนี้ได้ชวนกันปฏิบัติเคร่งมาก เคร่งมากทำอะไรล่ะ ก็บอกว่าได้ตั้งกติกากันว่า ปฏิบัติอย่างเดียวไม่พูดเลย พอเล่าจบ พระพุทธเจ้ากลับทรงดีเตียนว่า พวกเธออยู่อย่างบริสุทธิ์ดี

ต่อจากนั้นก็ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุทั้งหลายถือมุควัตร มุควัตร แปลว่า การถือข้อปฏิบัติเป็นอย่างคนใบ้ ห้าม

ภิกษุมิให้ถือ เพราะไม่ใช่ว่าไม่พูดกันแล้วมันจะก้าวหน้าในการปฏิบัติ แต่ความถูกต้องอยู่ที่เรารู้จักฝึกการพูดต่างหาก การฝึกสำรวมและรู้จักใช้วาจาของเราให้เหมาะ จะเป็นการฝึกที่ดีกว่าการไม่พูด การปฏิบัติอยู่ที่ว่าฝึกตนในการพูดอย่างไรพูดอย่างไรจึงจะดี ควรพูดวาจาดี มีประโยชน์ ที่ช่วยให้เกิดความก้าว หน้าในธรรม ท่านไม่ได้ห้ามไม่ให้พูด ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามวัตรบางอย่างทำนองนี้ เพราะมันทำให้ไม่ก้าวหน้าในการพัฒนาตน

ถาม ในทางโลก ถ้าเราทำผิดต่อบุคคลหนึ่ง เราก็สามารถขอโทษขอโหสิกรรมต่อกันได้ ในทางธรรม ถ้าหากว่าเรากระทำผิด ทำปาณาติบาตไปแล้ว เราจะสามารถขอโหสิกรรมจากวิญญูณนั้นๆ ได้หรือไม่ หรือต้องรับกรรมแต่อย่างเดียว วิญญูณที่ตายนั้นจะรับรู้ได้หรือไม่ว่าเราขอโหสิกรรม

ตอบ ความจริงมันไม่ได้แยกกันระหว่างเรื่องโลกเรื่องธรรม มันเรื่องเดียวกัน แต่แยกในเรื่องความจริงต่างหาก คือแยกในแง่ของความจริง และข้อเท็จจริง เรื่องนี้มีสองส่วน คือ

๑. ในแง่ของความผิดต่อกันระหว่างบุคคล อันนี้คือการไม่ผูกเวร หมายความว่าไม่จองเวรกัน หรือให้อภัยกัน อันนี้แหละที่มักเรียกกันว่าเป็นการอโหสิ ที่จริงก็คือยกโทษให้ไม่ถืออามาตจองเวร หมายความว่าเลิกแล้วต่อกันไม่ตอบโต้ต่อ

เรื่องในระหว่างตัวบุคคล คำว่า ขอโทษกรรมที่ว่านี้ เป็นสำนวนภาษาไทย (ในภาษาบาลีเดิมไม่ได้มีความหมายอย่างนี้) ซึ่งก็คือขออภัยนั่นเอง ในกรณีของปาณาติบาต ผู้ถูกฆ่าตายไปแล้ว จะขออภัย ไม่ให้อามาตจของเวรกันต่อไป จะให้เหมือนกับทำกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ คือไม่ได้เต็มที่ เพราะยากที่เขาจะรับรู้การขออภัยของเรา และแม้แต่ถ้าเขารับรู้เราเองก็รู้ว่าเขาได้ให้อภัยแล้วหรือไม่ การที่เขาจะรับรู้ได้นั้น เขาจะต้องพอดีไปเกิดอยู่ในภพบางภพ ซึ่งมีไม่ก็ภพที่รับรู้ได้ วัฏปฏิบัติในเรื่องนี้ คือไม่ต้องมัวไปห่วงว่าเขาจะได้รับรู้หรือไม่ เราก็กทำในส่วนของเราไป คือแผ่เมตตาตั้งใจให้อภัยกัน และอุทิศกุศลให้เขาไปแล้วตั้งเจตนาทำความดีให้แรงของกุศลท่วมทับเหนืออกุศลอย่างที่จะพูดในแง่ต่อไป

๒. ในแง่ของตัวความชั่วที่ทำไปแล้วก็มีผลของมัน เพราะกรรมหรือตัวการกระทำนั้นมันเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ทำกรรมนั่นเอง และมันมีผลตั้งแต่ขณะจิตที่กระทำแล้ว คือเมื่อคนมีเจตนาที่จะเบียดเบียนเกิดขึ้น หรือมีเจตนาทำร้ายเกิดขึ้น ก็มีผลเป็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเริ่มแต่ในจิตใจ ก่อนทันที เมื่อมันมีผลเป็นอกุศลอย่างนี้

แล้ว ในการแก้ไขเราจะทำอย่างไร คำตอบก็คือทำกุศลขึ้นมาแทน เริ่มต้นก็อย่างที่พูดมาแล้ว คือยอมรับความจริงว่า เออ สิ่งที่เราทำไปแล้วเป็นอกุศล ยอมรับเสียก่อน แล้วก็ตั้งใจตั้งเจตนาว่าต่อไปเราจะแก้ไขและจะไม่ทำมันอีก แต่จะทำความดี พอตั้งใจอย่างนี้กุศลก็เกิดขึ้นแล้ว และต่อจากนั้นเราต้องทำฝ่ายกุศลให้มาก ให้มีกำลังมากกว่าอกุศล

ในกรณีที่คนทำความผิดต่อกัน เราทำผิดต่อเขาแล้ว ไปขอโทษ และเขายอมยกโทษให้ การแสดงความรู้สึกที่ดีมีเมตตาให้อภัยกันนั้น เป็นการทำกุศลชิ้นใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดี พอไปพูดดีกัน เขาก็ว่าไม่เป็นไรหรอกครับ ผมไม่ถือคุณนะ ใจเขาก็สบาย ใจเราก็สบาย มีความเอิบอิม ผ่องใส ใจก็เป็นกุศลขึ้น สภาพจิตฝ่ายกุศลก็เพิ่มขึ้นๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าบาปที่ทำไปแล้วมันไม่มี มันก็มีก็เกิดขึ้นไปแล้ว แต่เราไม่สั่งสมฝ่ายบาปต่ออีก ฝ่ายบาปนั้นเรายุติ เกิดขึ้นครั้งนั้นแล้วหยุดเลย ไม่ต่อ ถ้าต่อแม้แต่ในจิต คือคิดปรุงแต่งขึ้นมา มีความเศร้าหมอง ชุ่มมัว บาปก็เพิ่มขยาย บาปตั้งต้นนิดเดียวก็บานปลายไปกันใหญ่ ทีนี้ เราไม่ทำอย่างนั้น รู้ว่าบาปเกิดแค่นั้นแล้วเราหยุดเลย แล้วหันมาสั่งสมฝ่ายกุศลต่อ ทำจิตให้ดีงาม ตั้งใจดีงาม และแสดงออกโดยมีความสัมพันธ์กับเขาให้ดีงาม มีเมตตาต่อกัน เกิดความซาบซึ้งใจกัน เกิด

กุศลแล้วก็กลายเป็นผลที่ดีเกิดขึ้นแทน
 ความเป็นไปทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของกรรมหรือกฎกรรมดา
 ของธรรมชาตินี้แหละ ไม่ใช่ใครจะไปยกเลิกผลกรรมให้แก
 กัน แต่เป็นเพราะว่าเมื่อเราไปมีความสัมพันธ์ที่ดีแล้วอกุศล
 ก็ไม่สืบต่อ แล้วก็เกิดกุศลใหม่ขึ้นมา และเมื่อเราสืบต่อความ
 ดินั้น เช่นมีเมตตาไมตรีและการสงเคราะห์กัน กุศลใหม่ก็มาก
 ขึ้นๆ ฝ่ายอกุศลที่เกิดขึ้นนิดเดียวก็เลยหมดความหมายหรือ
 หมดอิทธิพลไป แต่ถ้าเราไม่ทำการแก้ไขอย่างนี้ จิตฝ่ายที่
 เป็นอกุศลก็จะพอกเพิ่มขยายตัวจากเชื้อนิดเดียวมากขึ้น ด้วย
 การคิดปรุงแต่งเป็นต้น ทำให้เกิดความเลื่อมจากกุศลธรรม
 และทำให้อกุศลเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องกรรมดา
 เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกรรมก็มีอยู่ตลอด
 เวลา เหมือนอย่างที่เคยอุปมาแล้วว่าไม่ใช่เราไปล้างบาป
 ขอยกอุปมานั้นมาพูดอีก
 เหมือนอย่างว่ามีถ้วยแก้ว infinity หมายความว่าใส
 น้ำได้ไม่สิ้นสุด ตอนแรกเราใส่น้ำสีแดงลงไป ใสลงไปๆ รู้สึก
 ไม่ดี น้ำไม่บริสุทธิ์ ขุ่นมัวเศร้าหมองมองไม่เห็นอะไรเลย การ
 ใส่น้ำสีนี้สมมติว่าเป็นการทำกรรมชั่ว ตอนนี้น้ำของเราก็
 เยอะเสียแล้ว น้ำแดงไปหมด ทีนี้เรานึกได้ เกิดความสำนึก
 ขึ้นมาว่า เอ ความชั่วนี้ เราไม่ทำดีกว่า แต่จะทำอย่างไรละ

จึงจะแก้ไขได้ จะเททิ้งก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นชีวิตของเราเอง
 วิธีแก้ก็คือเราหันไปทำกุศล เหมือนกับเติมน้ำใสๆ ลงไปเรื่อยๆ
 และไม่ใส่น้ำสีแดงไปอีกเลย ต่อมานานเข้า ปรากฏว่าน้ำใน
 แก้วใสไปหมด มองดูไม่เห็นสีแดงเลยจนนิดเดียว ใสแจ๋วที
 เดียว เพราะอะไร น้ำแดงหายไปไหนหรือเปล่า ไม่ได้หายไป
 ไหน ก็มีอยู่อย่างเดิมและเท่าเดิมในนั้นแหละ แต่มองไม่เห็น
 เลย ไม่มีความหมาย เห็นแต่น้ำใส อันนี้ก็คือความจริงที่ว่า
 เมื่อเรารู้ตัวแล้ว เราก็เปลี่ยน เราไม่ทำอกุศลต่อ ทำแต่กุศล
 กุศลก็เพิ่มพูนขึ้นมา อกุศลก็หมดอิทธิพลไปเลย ไม่ต้องไปล้าง
 ไม่ต้องไปเอามันออก มันก็หมดความหมายไป
 แต่ถ้าจะให้เป็นการชำระล้างบาป ก็ต้องเป็นอีกระดับหนึ่ง
 คือระดับอริยมรรค ซึ่งถ้าเปรียบเทียบก็ต้องเปลี่ยนเป็นว่า
 ตอนโน้นเป็นการกำจัดอกุศลโดยเปลี่ยนภาวะเลย เหมือน
 ชำระน้ำสีด้วยสารเคมี หมายความว่าทำให้สีแดงหมดไปเลย
 แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป มีใช้อย่างนั้น วิธีของมนุษย์
 ธรรมดาเป็นวิธีเอาน้ำใสมาเติม จนกระทั่งน้ำสีนั้นไม่มีความ
 หมาย
 รวมความว่า ไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าเราทำบาปแล้วก็
 อย่าไปหลงระเริงมันอีก ก็หยุดเสีย แล้วทำฝ่ายกุศลให้เกิดขึ้น
 เมื่อกุศลมากขึ้นๆ ต่อไปฝ่ายบาปก็จะหมดอิทธิพลไปเอง

ถาม คำว่า อโหสิกรรม คือกรรมที่ไม่ให้ผล อันนี้มีความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่

ตอบ โดยมากเราเอาคำว่าอโหสิกรรมมาใช้ในความหมายที่เป็นการอภัยกันมากกว่า เป็นการใช้ศัพท์ผิด คล้ายๆ ว่าเราถือเอาความหมายของคำว่าอโหสิกรรม ในแง่ที่ว่า เป็นกรรมที่ไม่มีผลต่อไป แล้วเอานัยแง่นี้มาใช้ให้หมายถึงการที่ไม่มีการผูกเวรกันต่อไป ความจริงใช้กันผิด อโหสิกรรมที่จริงเป็นเรื่องของตัวกรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ ไม่ใช่การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์

อโหสิกรรมเป็นคำในยุคอรธกถา ที่สืบออกมาจากความในคัมภีร์ปฏิสัมภิตามัคค์ในพระไตรปิฎก ในความหมายที่แท้ของท่านว่า ได้แก่กรรมที่ไม่แสดงผลออกมา (มีแต่กรรมวิบากไม่มี) เนื่องจากไม่ได้โอกาสที่จะให้ผลภายในเวลาที่จะออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้ว ก็ไม่ให้ผลอีกต่อไป ถ้าโยงกลับไปหาคำตอบก่อนนี้ ก็จะเห็นว่า เมื่อเราทำกุศลที่มีกำลังแรงมากๆ จนมีแต่กุศลเท่านั้นให้ผล อกุศลกรรมบางอย่างที่ไม่มีโอกาสให้ผล ก็จะหมดโอกาสแสดงผล และกลายเป็นอโหสิกรรมไป ตกลงว่ามีความหมายที่ไปกันได้

ถาม คำว่า สัมภเวสี หมายความว่าอย่างไร

ตอบ สัมภเวสี นี้เข้าใจผิดกันมาก คือเราไปมองว่ามีภพหนึ่ง

ในระหว่าง เป็นที่อยู่ของคนที่ตายไปแล้วยังหาที่เกิดไม่ได้ซึ่งเรียกว่าเป็นสัมภเวสี พวกสัมภเวสียังหาที่เกิดก็เร่รอนล่องลอยไปจนกว่าจะหาที่เกิดใหม่ได้ แต่ความจริงตามหลักของธรรมชาติจิตเกิดดับตลอดเวลา เวลาจุติแล้วมันก็ปฏิสนธิต่อไปทันที เพราะเป็นเพียงขณะจิตหนึ่ง ปฏิสนธินี้เราเรียกกันว่าเกิดใหม่ บางทีเราไปเรียกพวกที่เกิดใหม่แล้วนี้บางพวกว่าเป็นสัมภเวสีที่จริงเขาเกิดแล้ว เขาเกิดของเขาอยู่ในภพอย่างนั้น

ที่นี้ สัมภเวสี ในทางธรรม ท่านไม่ได้มีความหมายอย่างนั้น คำว่าสัมภเวสี หรือสัตว์ที่ยังหาที่เกิดอยู่ ก็คือปุถุชนทั้งหลายนี้เอง หมายความว่าพวกมนุษย์ปุถุชนทั้งหลายนี้เป็นสัมภเวสีทั้งนั้น คือยังเป็นผู้หาที่เกิดกันอยู่ หรือยังต้องการเกิดกันอยู่ ฉะนั้น สัมภเวสีก็คือมนุษย์ปุถุชน และสัตว์ทั้งหลายทั่วไป

นอกจากนั้น สัมภเวสียังใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงสัตว์ที่ยังเกิดไม่เต็มบริบูรณ์ตามสภาพของมัน เช่นว่า ไก่นี้จะเกิดสมบูรณ์ต่อเมื่อออกจากไข่มาเป็นตัวไก่แล้ว ตอนที่ยังอยู่ในไข่ถือว่าอยู่ระหว่างการเกิด และตอนที่ยังไม่ออกจากไข่นี้แหละท่านให้ใช้ศัพท์เรียกว่าสัมภเวสี ฉะนั้น สัตว์ที่อยู่ในระหว่างเกิดยังไม่เต็มกระบวนการ หรือยังไม่ครบเต็มสภาพบริบูรณ์ ในระหว่างนั้นเรียกว่าสัมภเวสี ถ้าหากว่าไก่ออกจาก

ไข่มมาเป็นตัวแล้ววิ่งได้ เรียกว่า ภูตะ แปลว่าสัตว์ที่เกิดเต็มตัวแล้ว

ถาม เหมือนโอปปาดิกะหรือไม่

ตอบ ไม่เหมือน โอปปาดิกะ เป็นประเภทของสัตว์ในกำเนิดแบบหนึ่ง ส่วนสัมภเวสี ใช้ได้ทุกประเภท ใช้ได้กับมนุษย์ ใช้ได้กับไก่ ใช้กับสัตว์อะไรก็ได้หมดที่ยังต้องมีการเกิด

ถาม คนที่เกิดขึ้นในโลกมากขึ้นทุกปีๆ อยากราบว่าวิญญาณมาจากไหน

ตอบ อันนี้สงสัยกันมานานแล้ว ถ้ามองในแง่หนึ่ง ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของความขยายตัวและยุบตัวในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่สั้นๆ ในอนันตกาลของอนันตจักรวาล เดี่ยวสัตว์ประเภทนี้ มากขึ้นที่นี้ลดลงที่โน่น สัตว์ประเภทโน้นขยายที่โน่น หดลงที่นี้ สำหรับคนนี้ขยายออกไปก็คงจะไม่เกินแสนล้านในโลกนี้ เมื่อเพิ่มไปถึงจุดหนึ่งก็ต้องมีเหตุให้ลด ถ้ามองในแง่ของสรรพสัตว์ในอนันตจักรวาลก็ถือว่าเป็นการขยายไปด้านหนึ่ง หดอีกด้านหนึ่ง ไปงไปด้านหนึ่ง ยุบอีกด้านหนึ่ง ไม่มีอะไรมา

ถาม กิเลสมีกำเนิดพร้อมกับชีวิตหรือไม่ ถ้าไม่ ทำไม คนที่เกิดจึงมีกิเลสได้

ตอบ มันมีมาในรูปของศักยภาพมากกว่า บางทีเราเอาความคิดความรู้สึกและประสบการณ์เฉพาะอย่างๆ ของเราไปจับก็ ไม่ตรงกัน หรือมองไม่ทั่วถึง แม้แต่สิ่งสามัญเหลือเกินบางอย่างในโลกนี้เราก็กยังไม่เข้าใจธรรมชาติของมัน

สำหรับเรื่องนี้ อาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบให้พอมองเห็นได้ เหมือนอย่างเรามีต้นไม้ต้นหนึ่ง สมมติว่าเป็นต้นมะม่วง เพิ่งจะโตขึ้นมายังไม่ผลูก แล้วเราก็พูดกันว่า ต้นมะม่วงต้นนี้ต่อไปจะมีดอกมีลูก คือเหมือนกับว่ามันมีดอกมีลูกอยู่ แต่ยังไม่ปรากฏออกมา ขณะนี้เรายังไม่เห็นดอกหรือลูกเหล่านั้น แล้วตอนนี้มันไปแอบอยู่ที่ไหน เราก็หาไม่พบ แต่มันมี พอถึงฤดูก็จะปรากฏออกมา อย่างนี้เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เทียบเคียงก็อาจจะเรียกว่าศักยภาพ

ที่นี้ ในเรื่องกิเลสของมนุษย์ มันมีตัวมูลอยู่ ตัวมูลก็คือ โภคะ โทสะ โมหะ แล้วสืบสาวลงไปอีก ก็มีอวิชชา ภายในอวิชชานี้ก็มีศักยภาพให้กิเลสทั้งหลายปรากฏขึ้นในรูปแบบต่างๆ จะถือว่าเป็นการสำแดงตัวของอวิชชาก็ได้ และมันก็มีเป็นรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นไปได้มากมายเหลือเกิน ไม่มีที่สิ้นสุด อย่างที่ว่ากิเลสพันห้า หมายความว่า กิเลสมากมายเหลือเกิน พูดเท่าไรก็ไม่ครบเลยใช้คำว่า กิเลสพันห้า แต่จะไปหาตัวจริงให้ครบ ก็ไม่เคยพบรายชื่อที่เต็มลัทธิ

เอาตมาเคยค้นในอรรถกถาคูว่ากิเลสพันห้ามีบัญญัติไว้ที่ไหน ก็ได้ไม่ครบ ท่านยกตัวอย่างมาสามสี่ร้อยอย่างก็พอแล้ว ถือว่ามันเป็นรูปร่างหรืออาการแสดงออกต่างๆ ของสภาพอันเดียวกัน คือสภาพจิตที่มีวิชชา

คนเราเกิดมาเริ่มต้นก็ยังไม่มีความรู้ หรือมีแต่ความไม่รู้ เรียกว่ามีวิชชา แต่การที่จะอยู่รอดด้วยดีในโลก คนจะต้องมีความรู้ เมื่อยังไม่มีความรู้ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มนุษย์ก็อยู่โดยดิ้นรนไปด้วยแรงขับของภวตัณหา (ความอยากดำรงอยู่ อาจแปลว่า need for survival หรือบางท่านแปลว่า life wish) เมื่อดิ้นรนไปอย่างนั้น และมีวิชชาอยู่เป็นพื้น มนุษย์ออกไปสัมผัสพันธั้กระทบกับประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความต้องการอยู่รอดบนพื้นฐานของวิชชานั้น ก็ จะแสดงตัวออกมาเป็นกิเลสในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องปกป้องตัวเองให้อยู่รอดในการปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมไปพ่วงก่อน จนกว่าจะมีปัญหาที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง ด้วยความรู้โดยตรง เราจึงพูดได้ว่ากิเลสเหล่านั้นเป็นสภาวะที่เป็นศักยภาพของจิตอยู่อย่างนั้น ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏได้ตลอดเวลา และถ้าใครไปสั่งสมอย่างไหนขึ้นก็จะกลายเป็นลักษณะเด่นออกมาในทางนั้น เรียกว่าเป็นการสั่งสมของกิเลส แต่ตัวจริงก็อยู่ที่ตัวมูลของมัน ซึ่งเป็นแหล่งของศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม กิเลสเหล่านี้ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันกับจิต มันไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราสามารถชำระจิตไม่ให้มีกิเลสได้ กิเลสไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต แต่มันก็ไม่ใช่อยู่อ่างหากจากจิต มันเป็นศักยภาพของจิต เมื่อไรเกิดปัญหาขึ้นมาสว่างแจ้ง อวิชชาไม่มี ศักยภาพนี้หมดไป กิเลสก็หายไปด้วย ก็หมดไปด้วยกัน เหมือนเราตัดต้นไม้ เราก็พลอยตัดดอกตัดผลไปหมดด้วย ดอกผลที่จะมีต่อไปก็ไม่มี ในเวลาที่เราตัด ต้นไม้นั้นยังไม่มิดอกไม่มีผล แต่ถ้าเรามองไปข้างหน้าแล้ว ดอกผลที่จะมีอาจจะเป็นมะม่วงอีกพันผล หมื่นผล ดอกผลเหล่านั้นก็เหมือนกับได้ถูกเราตัดทิ้งไปด้วย เรื่องนี้ถ้าเอามาคิดในกรณีพิพาทระหว่างคนคงจะยุ่ง คุณมาตัดต้นไม้นี้ก็เท่ากับว่าคุณมาลักผลไม้ลูกมะม่วงของฉันไปหมื่นลูก เพราะฉะนั้นฉันขอคิดราคาค่าเสียหายเท่ากับลูกมะม่วงหมื่นลูก อะไรทำนองนี้

ถาม เรื่องกิเลสกับอกุศลเจตสิกเป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

ตอบ เป็นอันเดียวกัน เป็นพวกเจตสิก คืออาการหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต

ถาม มีผู้ร่วมงานคนหนึ่ง สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา และเชื่อยึดมั่นในคำสั่งสอนของอาจารย์ท่านหนึ่งว่า ให้ประพฤติปฏิบัติชอบในชาตินี้ ย่อมได้รับผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องมุ่งหวังในชาติหน้าภพหน้า

(เขาเชื่อว่าไม่มีชาติหน้าภพหน้า) เป็นความเห็นถูกต้องหรือไม่อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นกัลยาณมิตรของเขา เราควรวางตัวอย่างไร

ตอบ การพูดแต่เรื่องชาตินี้ ถ้ามองในแง่เป็นจุดเน้นก็ใช้ได้ แต่ถ้าจะเอาไปปิดกั้นปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็เลยเถิดไป เป็นจุดที่ต้องระวัง คือในแง่จุดเน้นนั้นจริง เพราะชาติหน้าเรามองไม่เห็น แล้วที่สำคัญก็คือว่า ตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ชาติหน้าเป็นฝ่ายผลที่สืบเนื่องจากปัจจุบัน เพราะฉะนั้นตามหลักเหตุปัจจัยนี้ สิ่งที่เราต้องทำก็คือเหตุ เมื่อเราทำปัจจุบันที่เป็นเหตุให้ดีแล้วก็ไม่ต้องห่วงผลซึ่งเป็นอนาคต เพราะเรามั่นใจในความจริงข้อนี้ว่าผลเกิดจากเหตุ เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราจึงอยู่ที่การทำความดีซึ่งเป็นเหตุในปัจจุบัน จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจุบัน เมื่อทำเหตุ(ปัจจุบัน)ดีแล้ว ผล(อนาคต)ก็ย่อมจะดี

การกระทำอย่างนี้นอกจากเป็นการปฏิบัติตามหลักความจริงของกฎธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยแล้ว เราก็เกิดความมั่นใจตามหลักเหตุปัจจัยนั้นด้วยว่า เรื่องภพหน้าเราไม่ต้องเป็นห่วงอย่างนี้ถูก เหมือนอย่างพุทธภาษิตที่ว่า ฌมเม จิโต ปรโลกํ น ภายํ แปลว่า ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก นี่เป็นภาษิตบทหนึ่งทีบอกให้มั่นใจว่า เมื่อเราทำเหตุดีในชาตินี้แล้ว จะต้องหวาดกลัวอะไรกับชาติหน้าเล่า

แม้ในกาลามสูตรก็บอกทำนองนี้ว่า คนที่ทำดีในปัจจุบันชาตินี้แล้ว ก็มีความมั่นใจได้ว่า ฉันไม่กลัวชาติหน้าหรือ ชาติหน้ามีหรือไม่มีฉันไม่ต้องห่วง เพราะฉันทำความดีจนมั่นใจตนเองแล้ว ถ้าชาติหน้ามีฉันก็ไปดีแน่

แต่ที่นี้ การที่จะเลยไปถึงจุดที่ปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็กล้าเส้นเกินไป วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับปุถุชน ซึ่งยังไม่รู้แจ้งโลกและชีวิต เมื่อจะต้องพูดถึงชาติหน้าในแง่ว่ามีจริงหรือไม่มี จะออกมาในทำนองว่าเรื่องชาติหน้านั้นฉันยังไม่รู้ว่าจริงหรือไม่มี แต่ฉันก็รู้วิธีที่จะไม่ต้องห่วงกลัวชาติหน้า เพราะว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยและเพราะเหตุที่ฉันไม่รู้แน่ละฉันจึงต้องปลอดภัยไว้ก่อน ด้วยการทำดีไว้ เมื่อทำความดีแล้ว ชาตินี้ก็สบายใจ ชาติหน้าก็มั่นใจไม่ต้องห่วงต้องกลัว ฉะนั้น คนที่ทำดีในปัจจุบันจึงได้ผลทั้งสองอย่าง คือในปัจจุบันก็ดีสบายไป ข้างหน้าก็มั่นใจไม่ต้องกลัวด้วย ก็หมดปัญหา แต่เราไม่ต้องปฏิเสธชาติหน้า เพราะเรายังไม่รู้

ถาม คำว่าอจินไตย หมายถึงอะไร มีกี่อย่าง

ตอบ อจินไตย แปลว่าสิ่งที่ไม่พึงคิด คือไม่อาจรู้ได้ด้วยการคิด และถ้าชินจะคิดให้รู้ให้ได้ ก็จะกลายเป็นผู้มีส่วนแห่งความเครียดเป็นบ้าเสียสติไป แต่ที่ว่านี้ไม่ได้หมายความว่า พระพุทธเจ้าห้ามหรืออะไร ท่านเพียงแต่บอกความจริงว่าฉัน

เป็นอย่างนั้น ตามหลักของพระพุทธศาสนานี้ไม่ใช่พระพุทธเจ้าไปห้ามใคร เป็นแต่เพียงบอกว่า ไม่ควรคิด ถ้าคิดแล้วมันจะทำให้มีส่วนแห่งความวิปริตของจิตเกิดขึ้น คือเมื่อคิดไม่ออกก็เลยฟุ้งเพื่อไปเลย ฉะนั้นท่านจึงบอกว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด คือ ไม่อาจรู้เข้าใจได้ด้วยการคิด ต้องรู้ประจักษ์ด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยพัฒนาปัญญาญาณให้เกิดขึ้น อจินไตยมี ๔ อย่าง คือ*

๑. พุทธวิสัย คือเรื่องปัญญาความสามารถของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นอย่างไร รู้ได้อย่างไร ทำได้อย่างไร เรื่องนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ปัญญาของเราไม่ถึงใครแล้วจะให้หยั่งรู้ถึงทันเท่าคนนั้น ย่อมคิดไม่ได้ คิดไม่ออก เป็นเรื่องที่เห็นๆ กันอยู่ เพราะฉะนั้น ปุถุชนจะเข้าใจสิ่งที่พระพุทธเจ้ารู้ หรือคิดเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าออกได้อย่างไร ก็ต้องพัฒนาตัวไปจนกว่าจะมีปัญญาอย่างนั้น

๒. ฌานวิสัย คือวิสัยของฌาน จิตนั้นมนุษย์ก็มีอยู่ด้วยกันทุกๆ คน แต่มนุษย์ปุถุชนก็ไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเข้าใจธรรมชาติของจิตและการทำงานของจิตของตนเองเลย แม้แต่ความฝัน ตัวเองก็ฝันอยู่ แต่ก็ไม่เข้าใจความฝันนั้น ความรู้เรื่องจิตที่มีอยู่ในตัวเองหรือที่เป็นตัวเองนี้ มีน้อยอย่างยิ่ง ทีนี้ สภาพ

* อญ. จตุกก.๒๑/๗๖/๑๐๔

จิตที่เป็นฌานนั้น เกิดจากสมาธิที่แน่วแน่มถึงขั้นที่เรียกว่า อปัณนา เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาจิต ยิ่งรู้เข้าใจยากกว่าสภาพจิตสามัญ คนทั่วไปจึงไม่อาจคิดให้รู้เข้าใจได้ เป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนพัฒนาขึ้นมา แต่ก็เป็นสิ่งทีทุกคนอาจรู้เข้าใจได้ มิใช่ด้วยการคิด แต่ด้วยการทำเอา

๓. เรื่องการให้ผลของกรรม เรื่องนี้มีมนุษย์ปุถุชนคิดอย่างไรก็ไม่สามารถมองเห็นชัดเจนจนถึงที่สุด เราก็ตู้เข้าใจในแง่หลักของความเป็นไปตามเหตุปัจจัยแล้วก็คิดไปได้ระดับหนึ่ง แต่จะให้คิดมองเห็นโล่งตลอดไปก็ไม่ไหว

๔. เรื่องโลกจินตา คือความคิดเกี่ยวกับเรื่องของโลกจักรวาล จักรภพ ว่าเกิดขึ้นอย่างไร จะมีการสิ้นสุดหรือไม่ มีขอบเขตถึงไหน เรื่องนี้ philosophers คือ นักปรัชญาทั้งหลายชอบคิด แต่ให้คิดไปเถิด ก็ชั่งอยู่ยงนั้น จะคิดให้ออก ก็ไม่ออกหรือ

ถาม ผมเป็นกุมารแพทย์ เมื่อ ๒-๓ เดือนก่อน มีคนไข้อยู่ ๑๖ ปี เท่านั้น มีท้อง คลอดเด็กออกมา มี น.น. ๖๐๐ กรัมเท่านั้น เนื่องจากการทำแท้ง เด็กตาย แต่ยังมีชีวิตอยู่ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไร ผ่านไป ๔ ชม. เด็กก็ยังไม่ตาย อยู่ได้ เด็กที่มี น.น.เพียง ๖๐๐ กรัม ถูกรอดไปก็มีแนวโน้มที่จะมีปัญญาอ่อนสูง หูตาก็บอดแล้ว อีกประเด็นหนึ่งถ้ามองในด้านของจิตใจแล้ว เด็กคงต้องมีคุณภาพชีวิตที่

ลำบาก เพราะเกี่ยวกับภาวะเครียดตั้งแต่แรกเกิด และแม่ก็ไม่ยอมรับว่าจะเลี้ยงลูกขนาดนี้ได้หรือไม่ ถ้ามองในแง่ของสังคม ถ้าเขารู้ว่าเขาเกิดมาโดยที่แม่ไม่ต้องการ เด็กจะต้องมีปมด้อยนานปีการ เรามีความรู้ อยู่ว่าถ้ามองไปข้างหน้าแล้ววิบากของเด็กนี้หนักหนาเหลือเกิน เราควรจะช่วยชีวิตให้เขาอยู่ต่อไป ผจญวิบากกรรมของเขาต่อไป หรือควรจะ让他ไปเกิดใหม่ ให้ได้พ่อแม่ที่ดีกว่านี้ มีชีวิตที่ดีกว่า ผมลำบากใจมากที่จะตัดสินใจ เราก็มีจิตแพทย์มาร่วมด้วยและมีสูติแพทย์ ขาดอยู่อย่างเดียวคือ ขาดพระ ก็เลยขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ถ้าหากบังเอิญท่านอาจารย์ยืนอยู่แถวนั้น ท่านจะตัดสินใจอย่างไร ถ้าเด็ก รอดไป ใครจะรับผิดชอบเด็กคนนี้ เราก็ให้การรักษาเต็มที่ ไม่ทราบ ว่าเด็กจะรอดหรือไม่รอด

ตอบ ก็เป็นปัญหาการตัดสินใจ เป็นเรื่องที่ยาก การตัดสินใจ ขึ้นต่อข้อพิจารณาหลายอย่าง ซึ่งบางที่เราก็ยอมรับว่าเรามอง เหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ไม่ทั่วถึง บางที่เราตัดสินใจ ตอนนี้ นี่กว่าดีที่สุดแล้ว มั่นใจเหลือเกิน แต่ปรากฏว่า อีก สิบปีข้างหน้าจะเห็นว่าผลการตัดสินใจนี้พลาด เพราะมองไม่ เห็นความเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบบางอย่าง เช่น ในกรณี ของการพิจารณาว่าเด็กอย่างนี้ถ้ารอดไปจะเป็นอย่างไร เราก็ มองตามสภาพความเจริญของการแพทย์ปัจจุบัน แต่ปรากฏ ว่าอีกสิบปีข้างหน้าการแพทย์เจริญขึ้น สามารถแก้ไข เด็กอย่างนี้ได้ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ทำให้เกิดความ

สมบูรณ์ในส่วนนั้นขึ้นมา ก็กลายเป็นมีทางให้เกิดผลดี เพราะฉะนั้น การตัดสินใจที่ว่าเด็กอย่างนี้รอดไปก็แย ่ต่อไปก็จะเป็นภาวะแก่สังคม ชีวิตด้านนอกก็มีแต่ความทุกข์ นั้น เป็นการคิดจากพื้นฐานความรู้ประสบการณ์และสภาพ แวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขอันจำกัดของปัจจุบัน แต่พอไปถึงตอน โนั้น ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงกลายเป็นว่าการแพทย์ช่วยได้ ก็เท่ากับว่าเราตัดสินใจพลาดไปเสียแล้ว เด็กคนนั้นก็ตายไป เสียแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ยาก

ในเมื่อไม่อาจจะวางข้อวินิจฉัยตายตัวอย่างหนึ่งอย่างเดี ยว ลงไปได้ เราจึงควรจะมีหลักบางอย่างที่จะทำให้ตัดสินใจได้ อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ในกรณีนั้นๆ แค่นั้นก็แค่นั้น จึงได้ เคยเสนอไว้ว่า การตัดสินใจต่างๆ ก็อยู่ที่ว่าเราจะต้องพิจารณา ด้วยหลัก ๒ ประการ คือ ด้วยเจตนาที่ดีที่สุด โดยใช้ปัญญาให้ มากที่สุด

๑. **ปัญญา** มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล และเรื่องราวที่ เกี่ยวข้องพร้อมที่สุด และพิจารณาเหตุผลข้อดีข้อเสียอะไร ต่างๆ อย่างดีที่สุด โดยรอบคอบ

๒. **เจตนา** มีความตั้งใจดี ต้องการทำเพื่อประโยชน์แก่ เขาอย่างแท้จริงโดยบริสุทธิ์ใจ คือ เจตนาที่ประกอบด้วย เมตตากรุณาโดยแท้แน่นอน

ถ้าต้องคัดประกอบ ๒ อย่างนี้แล้ว เราจะตัดสินใจอย่างไร เราก็บอกกับตัวเองได้ว่าเราทำดีที่สุดแล้ว ต่อจากนั้น ผลจะเกิดอย่างไร เราก็สามารถพูดได้ว่า ตอนที่ตัดสินใจเราทำดีที่สุดของเราแล้ว ตกกลางสองอย่างนี้สำคัญมาก คือ

๑. ใช้ปัญญาเต็มที่

๒. มีเจตนาดีที่สุด

ปัญญา กับ เจตนา สองอย่างนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ปุถุชน เราจะทำได้ อันนี้ก็เป็นหลักไว้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบฝ่ายปัญญา ๑ องค์ประกอบฝ่ายเจตนา ๑ สองอย่างนี้ ก็จะช่วยให้มีเกณฑ์วินิจจัยดีขึ้น บางทีเราทำด้วยความรู้ แต่เจตนาที่ดีเราไม่มี เราไม่ได้หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่เขา อย่างนี้ก็ถือว่ามีความบกพร่องด้านเจตนา หรือมีเจตนาดี แต่ไม่หาข้อมูลไม่ปรึกษาสอบถามค้นหาความรู้ ไม่พิจารณาความจริงให้เพียงพอ ก็ถือว่ามีความประมาท มีความบกพร่องในทางปัญญา แต่ถ้าเราทำเต็มที่แล้ว เราก็มีความมั่นใจ แม้จะไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าการตัดสินใจนั้นจะต้องถูก แต่พูดได้ว่าในวิสัยของปุถุชนเราทำเต็มที่แล้ว

ข้อคิดเห็น คุณหมอกาญจนา ขอแสดงความคิดเห็น คืออยากเรียนตามที่ทราบจากคุณหมออมรว่า มีเด็กบางคน

ตอนเกิด น.น. ๕๒๐ กรัม ก็สามารถเลี้ยงให้โตได้ เมื่อมีการตรวจสอบ IQ ก็ปกติ นั้นเป็นตัวอย่างในระดับทั่วไป ส่วนในระดับปัญญาสูง ตามปกติต้องมีน้ำหนักตอนเกิดไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ กรัม แต่มีหมอของเราบางคนตอนเกิด น.น. ๑,๗๐๐ กรัม ก็ปรากฏต่อมาว่า มีสติปัญญาเรียนแพทย์ได้ และยังสามารทำผลงานทางวิชาการถึงระดับได้เป็นศาสตราจารย์ ฉะนั้น น.น. น้อยอย่างนั้นไม่ได้หมายความว่า จะต้องมีปัญหาอ่อนเสมอไป แล้วก็ที่ว่าแม่ไม่ต้องการลูก ก็มีหลายคนที่เขาอยากได้ลูกบุญธรรม และกำลังมองหาเด็กอยู่

อาจารย์ภุมรา ให้ทราบเรียนว่า ภาค ๒ ต่อเรื่อง ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไร

เจริญพร นี่ก็เป็นเรื่องยาก ต้องตกลงกันอีกที สำหรับวันนี้ที่ประชุมก็ได้ใช้เวลาพอสมควรแล้ว ขออนุโมทนาทุกท่าน ขออวยชัยให้พร ด้วยการที่ทุกท่านมีศรัทธาในธรรม และประกอบกิจที่ตั้งงาม ที่เรียกว่าเป็นกุศลกรรม คือช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ และช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีเมตตริจิตมิตรภาพต่อกัน ขอคุณพระรัตนตรัย อภิบาลรักษาทุกท่านให้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้า รุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ มีความร่มเย็นเป็นสุขในธรรมโดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้ ณ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๙

เลขที่อนุญาตที่ ค. ๔๓๙/๒๕๒๙

กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐

เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒

คณะกรรมการ

๑. นายยงยุทธ์ ณะประ	ประธาน
๒. อ.กาญจนา บุณนาค	กรรมการ
๓. นางบุบผา คณิตกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจิณธนสาร	กรรมการ
๕. นางชุตินา ณะประ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ

วัตถุประสงค์ มูลนิธิพุทธธรรมมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแพร่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
๒. ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็นหรือเดือดร้อน
๓. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแพร่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
๔. ร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์
๕. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ถ้อยแถลง

มูลนิธิพุทธธรรม

มูลนิธิพุทธธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ โดยเล็งเห็นว่าความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการที่จะนำความสงบสุขมาสู่สังคมโดยส่วนรวม

๑. การเผยแพร่หนังสือธรรมะ มูลนิธิพุทธธรรม ได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์และทรงคุณค่าออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยแบ่งสรรให้มีส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทานดังนี้

ก. การแจกเป็นธรรมทาน หนังสือธรรมะภาคภาษาไทยที่มูลนิธิฯ จัดพิมพ์ทุกเล่ม ได้แบ่งไว้เป็นส่วนธรรมทานสำหรับแจก ๗,๐๐๐ เล่ม โดยส่งไปยังห้องสมุด และวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และแก่ผู้สนใจตามรายชื่อที่จัดทำเป็นบัญชีส่งประจำ ส่วนหนังสือภาคภาษาอังกฤษ มูลนิธิฯ ก็จัดส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศด้วย ทั้งโดยการจำหน่าย และมอบให้โดยไม่คิดมูลค่า

ในการทำงานนี้ ทุนค่าจัดพิมพ์และค่าจัดส่ง บางส่วนได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้มีจิตศรัทธาบริจาค ทางมูลนิธิฯ ขอขอบพระคุณท่านผู้สนับสนุนการเผยแผ่พระสัทธรรม มา ณ ที่นี้ด้วย

ข. การจำหน่าย แม้ว่ามูลนิธิฯ จะมุ่งดำเนินงานเป็นการกุศลเพื่อความเจริญมั่นคงของพระศาสนา และเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน แต่ก็ได้เล็งเห็นความจริงว่า การจำหน่ายเป็นวิธีการที่จำเป็นในการที่จะเผยแพร่

มูลนิธิพุทธธรรม

หนังสือให้กว้างขวางทั่วถึง และที่จะทำให้สามารถทำงานได้ยืนยาว เมื่อพิมพ์หนังสือแต่ละเล่มจึงจัดแบ่งส่วนหนึ่งแยกออกไปสำหรับจำหน่าย เพื่อให้ผู้ไม่มีโอกาสได้รับแจกสามารถหาหนังสือได้ และพร้อมกันนั้น มูลนิธิก็นำรายได้จากการจำหน่ายมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มต่อไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในระยะยาวที่จะผลิตหนังสือธรรมะออกมาอย่างต่อเนื่อง และขยายขอบข่ายการเผยแพร่ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒. โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรรแล้ว เช่น พุทธธรรม (บทที่พิมพ์แล้ว ได้แก่ *กรรม* = Good, Evil and Beyond และ *ปฏิจาสัมปบาท* = Dependent Origination) พุทธศาสตร์ ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ (Towards Sustainable Science) และ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics) ของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต; P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแพร่ในประเทศต่างๆ เพื่อให้พระสังฆธรรมขยายออกไปสู่ประชาคมโลก นำความสงบสุขมาสู่สังคมในขอบข่ายที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง ก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณมาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทาน จะเป็นไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการบริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนักในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปแบบที่กล่าวข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทางที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ผลงานหนังสือธรรม มูลนิธิพุทธธรรม ปี ๒๕๖๕

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๖๑	๑.	การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ต้องพัฒนา	พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)
	๒.	เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า	"
	๓.	กรรมตามนัยแห่งพุทธศาสนา	"
	๔.	กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่	"
	๕.	กรณีสันตือโคก	"
	๖.	ตามทางพุทธกิจ	"
	๗.	Sammāsati: An exposition of Right Mindfulness	"
	๘.	ทางออกของสังคมไทย	"
๒๕๖๒	๙.	พุทธธรรม	พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)
	๑๐.	ความสำคัญของพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ	"
	๑๑.	วัฒนธรรมกับการพัฒนา	"
	๑๒.	ทางออกจากระบบเศรษฐกิจ ที่ครอบงำสังคมไทย	"
	๑๓.	สังฆธรรมกับจริยธรรม	"
	๑๔.	ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	"
	๑๕.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	"
๑๖.	อมฤตพจนาน	"	
๒๕๖๓	๑๗.	ศาสนาและเยาวชน	พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)
	๑๘.	ชีวิตนี้เพื่องาน งานนี้เพื่อธรรม	"
	๑๙.	เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิวัชร	"
	๒๐.	Helping yourself to help others	"

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๔	๒๑.	ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา	พระธรรมปิฎก
	๒๒.	ไตรลักษณ์	(ประยูรธ ปรยุตโต)
	๒๓.	โพชฌงค์ : พุทธวิธีเสริมสุขภาพ	"
	๒๔.	ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม	"
๒๕๓๕	๒๕.	ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย	พระธรรมปิฎก
	๒๖.	พุทธศาสนาในฐานะ	(ประยูรธ ปรยุตโต)
		เป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์	"
	๒๗.	การพัฒนาจริยธรรม	"
	๒๘.	การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย	"
	๒๙.	คนไทยหลงทางหรือไร	"
	๓๐.	ธรรมบุญชีวิต	"
	๓๑.	พรตลดปี ชีวิตดีตลอดไป	"
	๓๒.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	"
	๒๕๓๖	๓๓.	ความรัก จากวาเลนไทน์ สู่ความเป็นไทย
๓๔.		Good, Evil and Beyond - Kamma in the Buddha's Teaching	(ประยูรธ ปรยุตโต)
๓๕.		งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	"
๓๖.		แสงทอง สองธรรม	พระสุนทร ญาณสุนทรโร
๓๗.		สถานการณ์พุทธศาสนา	พระธรรมปิฎก
		พลิกหายนะเป็นพัฒนา	(ประยูรธ ปรยุตโต)
๓๘.		Toward Sustainable Science	"
๓๙.		สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	"
๔๐.		ทำแท้ง : ตัดสินอย่างไร ?	"
๒๕๓๗		๔๑.	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร
	๔๒.	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	(ประยูรธ ปรยุตโต)
	๔๓.	เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต	"

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	
๒๕๓๗	๔๔.	True Freedom	Ajahn Jagaro	
	๔๕.	Dependent Origination, the Buddhist Law of Conditionality	พระธรรมปิฎก (ประยูรธ ปรยุตโต)	
	๔๖.	Buddhist Economics, A Middle way for the Market place	พระธรรมปิฎก (ประยูรธ ปรยุตโต)	
	๔๗.	Venerable Father, A life with Ajahn-Chah	Paul Breiter	
	๔๘.	Getting to Know Buddhism	Sunthorn Plamintr Ph.D.	
	๔๙.	ชีวิตที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก	
	๕๐.	พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ	(ประยูรธ ปรยุตโต)	
	๕๑.	คนไทยกับป่า	"	
	๕๒.	รักษาใจยามป่วยไข้	"	
	๕๓.	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส	"	
	๕๔.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ	"	
	๕๕.	รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	"	
	๕๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	"	
	๕๗.	อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย	"	
	๕๘.	สืบสานวัฒนธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่แท้	"	
	๕๙.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	"	
	๖๐.	นิพพาน-อนัตตา	"	
	๒๕๓๘	๖๑.	ธรรมบุญชีวิต	พระธรรมปิฎก
		๖๒.	ความรักจากวาเลนไทน์ สู่ความเป็นไทย	(ประยูรธ ปรยุตโต)
		๖๓.	นานาชาติสะเกี่ยวกับพระพุทธธรรมปิฎก สัมภาษณ์ จวบรวมและ เรียบเรียง โดย : ดร.สุนทร พลามินทร์ และ ชุตินา ธนะปุระ	

ปี พ.ศ. ลำดับ

รายชื่อหนังสือ

ผู้แต่ง

๒๕๓๘	๖๔. การศึกษาเพื่อสันติภาพ	พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต)
	๖๕. Buddhist Solutions for the twenty-first century	P.A. PAYUTTO
	๖๖. The Dawn of the Dhamma	Venerable Sucitto
	๖๗. การสร้างสรรคประชาธิปไตย	พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต)
	๖๘. คนไทย หลงทางหรือไร	"
	๖๙. การพัฒนาจริยธรรม	"
	๗๐. เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาบริด	"
	๗๑. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	"
	๗๒. ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	"
	๗๓. ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทย ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก	"
	๗๔. ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร	"
	๗๕. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	"

กฏบัตรพระสงฆ์	ส. ชัยบุญธรรม	๑๗	๒๖๖๑๙
(ฉบับแก้ไข)	พิมพ์ในนามคณะสงฆ์ไทย	๑๘	
ธรรมนูญพระสงฆ์	กฏบัตรพระสงฆ์ไทย	๑๙	
ธรรมนูญพระสงฆ์	กฏบัตรพระสงฆ์ไทย	๒๐	

หลักจริยธรรมบอกว่า มนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน เพราะเป็นหลักความจริงหรือศีลธรรมว่าชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพูดให้เข้ากับภาษาปัจจุบันก็ถือว่า มนุษย์แต่ละคน แม้แต่ที่เป็นสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตนเอง ก็เลยเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งซ้อนเข้ามาว่าจะเอาอย่างไร คนเดี๋ยวนี้พบกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ในเรื่องสิทธิของแม่ กับสิทธิของลูก

มูลนิธิพุทธธรรม